

NIKU Rapport 02/03

Tilbakeføring av Hjerkinn skytefelt til sivile formål

Tema kulturmiljø og kulturminner

Januar 2003

NIKU

Norsk institutt for
kulturminneforskning

1. SAMMENDRAG	4
2. INNLEDNING	6
2.1 NATURLANDSKAP, KULTURLANDSKAP OG DET MILITÆRE LANDSKAPET	6
3. METODIKK OG BEGREPER	8
3.1 FELTARBEID	8
3.2 KULTURMILJØ OG KULTURMINNER	8
3.3 VERDIVURDERINGER	8
3.4 VURDERING AV SKADEOMFANG	9
4. MANDAT	10
4.1 STRATEGIER SOM SKAL BELYSES	10
4.2 TEMA KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	10
5. KULTURHISTORISK OVERSIKT	11
5.1 BESKRIVELSE AV OMRÅDET	11
5. KULTURHISTORISKE TEMAER	12
Jakt og fangst	12
Gårds- og seterdrift	13
Trondhiemske Kongevei	14
Dovrebanen	14
Fjellstuene	15
Hytter	16
Fra steinbrudd, jernutvinning, gruvedrift og til forsvarets virksomhet	16
Dovre fjell nasjonalpark	16
6. SNØHEIM TURISTHYTTE	17
Historikk	17
Beskrivelse av anlegget	18
Arkitekturen	19
Snøheim som kulturminne	23
Konklusjon	24
7. KULTURMILJØER, KULTURMINNER OG VERDIVURDERINGER	25
7.1 VURDERING AV POTENSIALE FOR SAMISKE KULTURMINNER	25
Intervjuer	25
Litteratur	25
Befaring i felt	26
Konklusjon	26
7.2 HISTORISKE KART OG VEIER I SKYTEFELTET	27
7.3 KULTURMILJØENE	28
Kulturmiljø 1 - Svånålægret	29
Kulturmiljø 2 - Kollegret	30
Kulturmiljø 3 - Rollstadsetra	31
Kulturmiljø 4 - Grøndalen og Maribu	32
Kulturmiljø 5 - Grisungvatna, Buahøin, Stårslågan, Bekkeslågan og Einøvlingseggen	34
Kulturmiljø 6 - Einøvlingvatna	36
7.4 VURDERING AV FORSVARETS INSTALLASJONER	37
Generell vurdering	37
Blenderingene	37
Sprengningsbunker Svånådalen	37
8. VURDERING AV SKADE-OMFANG AV FORSVARETS AKTIVITETER	38
8.1 OVERORDNET LANDSKAPSNIVÅ	38
8.2 KULTURMILJØNIVÅ	38
Kulturmiljø 1 - Svånålægret	38
Kulturmiljø 2 - Kollegeret	38

<i>Kulturmiljø 3 - Rollstadsetrene</i>	39
<i>Kulturmiljø 4 – Grøndalen - Maribu</i>	39
<i>Kulturmiljø 5 – Grisungvatna - Einøvlingseggen</i>	39
<i>Kulturmiljø 6 - Einøvlingvatnet</i>	39
8.3 OBJEKTNIVÅ	39
9. VURDERING AV ULIKE STRATEGIER/ALTERNATIVER	40
9.1 STANDARD/NIVÅ	40
<i>Standard/nivå 1</i> -.....	40
<i>Standard/nivå 2</i> -.....	40
<i>Standard/nivå 3</i> -.....	41
9.2 PRIORITERING I TID OG STED	41
9.3 TILRETTELEGGING FOR REISE OG FRILUFTSLIV	41
TABELL OVER KULTURMINNENE I PLANOMRÅDET	42
LITTERATUR OG KILDER.....	45

1. Sammendrag

NIKU er bedt om utrede tema kulturmiljø og kulturminner i forbindelse med tilbakeføring av Hjerkinns skytefelt til sivile formål. Utredningen er gjennomført i perioden april – desember 2002. Det ble ikke registrert nye kulturminner, men de fleste allerede kjente kulturminner ble befart og det ble gjennomført en tilstandsvurdering, kulturmiljøvurdering, verdivurdering samt en vurdering av omfang. Det ble foretatt en befaring av Snøheim turisthytte både utvendig og innvendig. Potensiale for samiske kulturminner ble vurdert blant annet ved å oppsøke enkelte lokaliteter hvor vi mente det kunne være et potensiale for spor etter tidligere tamreindrift.

Stortingets ambisjon for tilbakeføring av skytefeltet vektlegger området som naturlandskap, trass i at det har vært utbredt menneskelig aktivitet på stedet siden steinalderen. Når skytefeltet nedlegges vil sporene etter forsvarets aktiviteter også være å regne som kulturminner. Kulturminner som vitner om jakt og fangst fra ulike perioder utgjør de aller fleste. Her finnes Nord-Europas største og mest sammenhengende fangstanlegg for villrein. Gravminner, stedsnavn og skriftlige kilder forteller om tidlig fast gårdsbosetting i området i og omkring Dovrefjellplatået. På Hjerkinns har det vært fast bosetting siden middelalderen. Dovrefjell har vært sentralt med hensyn til kommunikasjon med Trondhiemske kongevei og pilgrimsleden samt Dovrebanen fra 1920-tallet. Dovrefjell er også kjent for sine mange fjellstuer med tradisjon tilbake til middelalderen.

Vurderingen av Snøheim turisthytte vektlegger dets betydning som bygning og sted både i nasjonal, regional og nasjonal sammenheng. Snøheim er å regne som det viktigste kulturminne i planområdet fra nyere tid. Det hersker liten tvil om Snøheims betydning som kulturminne. På mange måter fremstår anlegget som etterkrigstidens motstykke til de fredningsverdige stasjonsbygningene langs Dovrebanen. Dersom man fjerner Snøheim, velger man å fjerne en av de mest markante kulturminnene i området. Driften av Snøheim ble gjort mulig gjennom dagens beskjedne veiforbindelse med omverdenen, en enkel kjørevei etablert i 1949. Tilsvarende ble det omkring 1890 etablert veiforbindelse til forgjengeren Renheim.

En vurdering av potensiale for samiske kulturminner ga ingen konkrete holdepunkter om samiske kulturminner knyttet til tamreindrift i området. En analyse av historiske kart viser at en del av vegsystemet i skytefeltet har kontinuitet tilbake til begynnelsen av 1800-tallet, og er dermed ikke bare resultat av forsvarets virksomhet på 1900-tallet.

Området inneholder flere kulturmiljøer som er beskrevet og verdivurdert og presentert på et verdikart. Kulturmiljøene består av både fornminner og nyere tids kulturminner. Kulturmiljøene knyttet til setring og felægge er ganske små, mens kulturmiljøer knyttet til jakt- og fangstvirksomhet er blitt relativt store. Kulturmiljø 5 og 6 ved Grisungvatna og Einøvlingen er gitt høyest verdi.

Ingen av forsvarets installasjoner er vurdert å ha kulturhistorisk verdi med unntak av bygningene på Rollstadsetra og Svånålægret som er vurdert som kulturmiljøer. Spor fra tyskernes aktivitet fra 2. verdenskrig som tuftene ved Snøheim og glimmerbruddet ved Kolla er også vurdert som kulturminner.

Omfangsvurderinger av skader etter forsvarets aktiviteter er gjort på 3 ulike nivå: Overordnet landskapsnivå, kulturmiljønivå og objektnivå. De mest omfattende inngrepene er ikke i de områdene der de fleste og mest verdifulle kulturminnene befinner seg. På overordnet nivå er kulturminneverdiene lite berørt. Det samme gjelder på objektnivå. Det største skadeområdet er på kulturmiljønivå og særlig for kulturmiljø 3 (Rollstadsetrene) og kulturmiljø 4 (Grøndalen-Maribu).

I vår vurdering av ulike strategier/alternativer vil vi anbefale standard nivå 3 som innebærer at

tyngre anlegg og installasjoner fjernes og deler av vegnettet beholdes. En slik løsning vil innebære en erkjennelse av at området har vært i bruk av mennesker som har satt spor etter seg over lang tid, og at noen av sporene etter virksomheten i vår tid skal få lov til å bestå. Noen av bygningene som er i forsvarrets eie er kulturminner (Snøheim, Rollstadsetra, Svånålægret). Dersom en regner all stående bygningsmasse som tyngre anlegg og installasjoner, vil vi ikke anbefale at bygninger som er klassifisert som kulturminner fjernes.

De historiske vegene bør bevares. Vegene bør ikke være allment tilgjengelig for motorisert ferdsel, men åpne for fotturer, sykling og riding. Fri motorisert ferdsel vil trolig medføre at en del av veiene må oppjusteres til bedre standard og det vil trolig bli et behov for flere parkeringsplasser. Vi vurderer det slik at økt motorisert ferdsel vil bidra til å redusere kulturmiljøenes autentisitet og opplevelsesverdi.

En vurdering av prioritering i tid og sted er ikke spesielt relevant i forhold til kulturmiljø og kulturminner, bortsett fra at en langsom tilbakeføring vil være mer skånsom også for kulturmiljø og kulturminner. Dels fordi naturen av seg selv da vil få en økt sjanse til å føre noen områder tilbake, og dels fordi en vil få større rom til å planlegge godt og undersøke eventuelle konsekvenser for kulturmiljø og kulturminner på et mer detaljert nivå.

Når det gjelder vurdering av tilrettelegging for reise og friluftsliv så har det siden begynnelsen av 1800-tallet, og trolig enda tidligere, vært veier til Snøhetta, Rollstadsetrene, Grisungvatna og gjennom Grøndalen. Det er derfor ikke i konflikt med kulturminne-interessene at disse veiene fortsetter å bestå og blir brukt. I tilknytning til veiene og stiene kunne det gjøres en tilrettelegging i form av restaurering, skilting og merking ved enkelte kulturmiljøer/kulturminner. Vi vurderer at allmenn motorisert ferdsel ikke er noen forutsetning for at veiene kan bestå, men mener at noen av veiene kan være åpne for nyttetransport og organisert kjøring. Vi vurderer alternativ 3 og 4 som mest aktuelle for tilrettelegging.

2. Innledning

NIKU er bedt om utrede tema kulturmiljø og kulturminner i forbindelse med tilbakeføring av Hjerkinns skytefelt til sivile formål. Oppdraget er utført i henhold til kontrakt 12.juni 2002 med Forsvarsbygg.

Utredningen er gjennomført i perioden april – desember 2002. Feltarbeid ble gjennomført i september og rapporten ble skrevet i oktober og november. Grunnet villreinjakt og militær aktivitet ble feltarbeidet gjennomført på noe kortere tid enn forutsatt. Det ble nedlagt totalt 4 ukeverk i felt.

Prosjektleder ved NIKU har vært Gro Bjørnstad Jerpåsen, Geir Thomas Risåsen har hatt ansvaret for den delen av utredning som omhandler Snøheim turisthytte og vurdering av forsvarets installasjoner. Kari Støren Binns har hatt ansvaret for vurderingen av potensiale for samiske kulturminner. Den generelle kulturhistoriske oversikten er skrevet av Kari Støren Binns og Geir Thomas Risåsen. Gro B. Jerpåsen har stått for det øvrige. De samlede vurderingene er gjort i fellesskap i prosjektgruppa.

Vi har valgt å bruke så vidt mye plass på den generelle kulturhistorien fordi vi så det som en sentral oppgave å bidra til å plassere kulturminnene innenfor skytefeltet i en større kulturhistorisk sammenheng både i tid og rom.

2.1 Naturlandskap, kulturlandskap og det militære landskapet

Stortingets uttalte ambisjon for prosjektet er at Hjerkinns skytefelt skal tilbakeføres til nær opprinnelig tilstand som gjør at området blir en naturlig del av det nasjonalt og internasjonalt verneverdige høyfjellsøkosystemet på Dovrefjell, med alle høyfjellsøkosystemets funksjoner og opplevelseskvaliteter. Stortinget viser med denne ambisjonen at de legger størst vekt på å ivareta Dovre som naturlandskap.

Det har levet og virket folk i Dovrefjellområdet helt siden isen trakk seg tilbake etter siste istid. Jakt og fangst på villrein og annet vilt har vært den viktigste næringsveien i dette høyfjellet gjennom hele forhistorien. Det finnes tallrike spor etter denne virksomheten fra ulike perioder. Siden middelalderen har det vært fast bosetting på Hjerkinns, og en av landets viktigste ferdselsårer gikk over Dovrefjell, noe som har etterlatt seg flere kulturminner i form av veifar og hustuffer. Inne i skytefeltet finnes gamle veier og spor etter felægge og setre fra nyere tid. Dovrefjell har vært et nasjonalt satsingsområdet når det gjelder kommunikasjon og turisme helt siden slutten av 1800-tallet og utover store deler av 1900-tallet. Noe av fascinasjonen ved Dovrefjell er nettopp at det i en så storslått og overveldende natur også finnes et kulturlandskap.

Forsvaret har satt sitt preg på området med skytefeltet de siste 80 år. I det øyeblikk Hjerkinns skytefelt legges ned som virksomhet, vil dette også være en del av Dovrefjells kulturhistorie, og sporene etter forsvarets aktiviteter blir å regne som kulturminner i det militære landskapet. Stortingets ambisjon handler om å fjerne sporene etter denne delen av Dovrefjells kulturhistorie så langt som mulig.

Noen av sporene etter militær aktivitet er allerede klassifisert som kulturminner, og vil trolig bli behandlet som sådan i den videre planleggingen av nedleggelsen. Disse kulturminnene er fra 2.verdenskrig, etter tyskernes aktivitet i skytefeltet. Det gjelder blant annet et glimmerbrudd ved Kollberget og tufter etter østerrikske alpejegere som holdt til ved Snøheim. Det er trolig bare alderen på disse sporene, og ikke sporene i seg selv, som gjør at de regnes som kulturminner og ikke som inngrep.

Noen av bygningene i forsvarrets eie er også klassifisert som kulturminner. Det gjelder Snøheim turisthytte, Rollstadsetrene og Svånålægret.

Figur 1. Tufter etter østerrikske alpejegere ved Snøheim under 2. verdenskrig

3. Metodikk og begreper

3.1 Feltarbeid

Det ble gjennomført feltarbeid i området uke 37 og 38. Det ble ikke registrert nye kulturminner, men de fleste allerede kjente kulturminner ble befart og det ble gjennomført en tilstandsvurdering, kulturmiljøvurdering, verdivurdering samt en vurdering av skade-omfang. Vi konsentrerte oss om områder der det lå flere kulturminner samlet og brukte dermed ikke tid på å oppsøke alle enkeltminner.

Kartfestingen av kulturminnene i området er utført på kart i målestokk 1:50 000, noe som gir en forholdsvis unøyaktig plassering. Dette gjorde det også vanskelig å finne igjen noen av kulturminnene. Enkelte av kulturminnene er som registrert av Øystein Mølmen er kartfestet kun på bakgrunn av informantopplysninger, noe som gjør stedfestingen ekstra unøyaktig. For å kunne lage gode kartframstillinger ble alle kulturminnene digitalisert, og fornminneregisteret ble oppdatert for det gjeldende området.

Det har tidligere vært gjennomført en detaljert tilstandsvurdering av alle enkeltminnene innenfor skytefeltet (Oppland fylkeskommune 1992). Våre vurderinger er utført på et mer overordnet nivå, der vi har fokusert mer på helheter og sammenhenger enn enkeltobjekter. En vurdering på objektnivå er gitt i kapittel 7.3, og det finnes en tabell bakerst i rapporten som gir en oversikt over alle kulturminnene med en rubrikk som viser hvilke kulturminner som er direkte berørt av forsvarets aktiviteter.

Det ble foretatt en befaring av Snøheim turisthytte både utvendig og innvendig. Potensiale for samiske kulturminner ble vurdert blant annet ved å oppsøke enkelte lokaliteter hvor vi mente det kunne være et potensiale for spor etter tidligere tamreindrift.

3.2 Kulturmiljø og kulturminner

Kulturminner og kulturmiljøer defineres av lov om kulturminner av 1978 (kml). Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjoner til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Forvaltningen av kulturminner har i de senere år gått i retning av en vektlegging av kulturhistoriske sammenhenger framfor enkeltobjekter, og begreper som kulturlandskap og kulturmiljø har fått en stadig større betydning. Dette er igjen et uttrykk for større forståelse for og kunnskap om, den kompleksitet enkeltobjektene representerer og er en del av.

Kulturminner fra før 1537 er automatisk fredet, og betegnes som *automatisk fredete kulturminner*. Kulturminner yngre enn 1537 kalles *nyere tids kulturminner*. For samiske kulturminner er fredningsgrensa 100 år, det betyr at samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet.

Kartene og tabellene presentert i denne rapporten omfatter både fornminner og nyere tids kulturminner.

3.3 Verdivurderinger

I henhold til Lov om kulturminner har alle automatisk fredete kulturminner juridisk sett nasjonal verdi. Kulturminnenes verdi vil imidlertid i denne sammenhengen bli vurdert uavhengig av juridisk status.

Vår verdivurdering tar utgangspunkt i Riksantikvarens notat 1 - 1993: Nasjonale verdier og vern av kulturmiljøer, og vi vil benytte følgende verdisett for verdivurdering av kulturminner og kulturmiljøet:

- Opplevelsesverdier (identitetsverdi og symbolverdi)
- Kunnskapsverdier knyttet til historie (bygning, sosiale forhold, næringsliv, begivenheter)
- Bruksverdier (økonomisk verdi, brukspotensiale, pedagogisk verdi)

Kriterier som trekkes inn ved verdisetting er: representativitet, sjeldenhet, alder, autentisitet, homogenitet, variasjon, tidsbilde, tidsdybde, miljøbetydning, struktur.

3.4 Vurdering av skadeomfang

Vurderingen av omfang vil være en vurdering av hvordan, og i hvilken grad forsvarets aktiviteter har berørt kulturminnene innenfor skytefeltet. Det skilles mellom lite, middels og stort omfang.

I en tradisjonell konsekvensutredning forholder en seg til et planlagt tiltak. Da er det vanlig å skille klart mellom verdivurderinger og omfangsvurderinger. I denne sammenhengen skal det gjøres en vurdering av allerede eksisterende inngrep. Da er det vanskelig å holde verdi- og omfangsvurderingene fra hverandre. Graden av omfang på inngrepene har påvirket verdivurderingen av kulturmiljøene. Verdikartet over kulturmiljøene vil derfor også være et kart som viser graden av omfang i forhold til kulturmiljøverdiene.

Omfangsvurderingene er gjort på 3 ulike nivå; overordnet landskapsnivå, kulturmiljønivå og objektnivå.

4. Mandat

4.1 Strategier som skal belyses

Stortingets uttalte ambisjon for prosjektet er at Hjerkinnskytefelt skal tilbakeføres til nær opprinnelig tilstand som gjør at området blir:

- En naturlig del av det nasjonalt og internasjonalt verneverdige høyfjellsøkosystemet på Dovrefjell, med alle høyfjellsøkosystemets funksjoner og opplevelseskvaliteter.
- Sikkert for allmen ferdsel.

Følgende strategier, som representerer en spennvidde i ressursinnsats og tid før målet kan nås, skal legges til grunn som alternativer i utredningen og planleggingen:

Standard/nivå:

1. Fullstendig tilbakeføring til opprinnelig tilstand så langt praktisk mulig.
2. Restaurere skjemmende spor og inngrep, og fjerne installasjoner.
3. Tyngre anlegg og installasjoner fjernes, deler av vegnettet beholdes. Det må da drøftes om vegene skal være allment tilgjengelige for motorisert ferdsel.

Prioritering i tid og sted

Tilrettelegging for reise og friluftsliv:

1. Ingen spesiell tilrettelegging; vegene sanert eller stengt for motorisert ferdsel.
2. Som alternativ 1, men det merkes sti fra Hjerkinnskytefelt til Snøheim/Snøhetta.
3. Vegen fra Hjerkinnskytefelt til Stridåi, alternativt Snøheim, opprettholdes og kan nyttes til riding og sykling og vandring.
4. Som alternativ 3, men vegen kan i tillegg brukes til organisert kjøring (transport av turister) alternativt være åpen for bilkjøring i perioden 1.juli – 1. oktober.

4.2 Tema kulturminner og kulturmiljø

Når skytefeltet skal tilbakeføres og det skal utarbeides kommunedel- og verneplaner, er det behov for både en detaljvurdering og en områdevurdering av kulturminner/-miljøer. Følgende utredning skal gjennomføres:

- Skaffe oversikt over kulturminnene i området, og beskrive dem som del av helhetlige kulturmiljøer. Det skal tas utgangspunkt i foreliggende registreringer. Potensiale for samiske kulturminner skal vurderes.
- Skaffe oversikt over hvilke kulturminner som er blitt direkte skadet av den militære aktiviteten, jf. Kulturminnelovens §3, samt vurdere behovet for og omfanget av istandsetting jf. KML § 10.
- På et overordnet nivå skaffe oversikt over hvordan skytefeltet har påvirket kulturmiljøet i området, samt vurdere tiltak.
- Supplerende kartlegging og sammenfattende beskrivelse av kulturminner fra Forsvarets virksomhet. Bygg og anlegg i skytefeltet er registrert og dokumentert av Multiconsult AS i egen fagutredning.

Endelig vernevurdering av militære kulturminner skal gjøres av kompetansesenter for kulturminneforvaltning i Forsvarsbygg. Resultatene av dette skal inngå som del av helhetlig sluttrapport for kulturminneutredningen.

5. Kulturhistorisk oversikt

5.1 Beskrivelse av området

Hjerkinnskytefeltet i Dovre kommune ligger 1017 meter over havet. Jernbanestasjonen på Hjerkinnskytefeltet er den høyest beliggende på Dovrebanen. Veien fra Alvdal gjennom Folldal, gjør stedet til et knutepunkt for kommunikasjon mellom Østerdalen og Dovrefjell. Området har spor etter menneskelig aktivitet gjennom flere tusen år. Blant annet har den gamle ferdselsveien mellom Østlandet og Trøndelag gått gjennom området i uminnelige tider. Første gang den nevnes er i Sverres saga, men den går sannsynligvis lenger tilbake i tid.

Dovrefjell representerer et sentralt beliggende ressursmagasin som gjennom alle tider er blitt og blir benyttet av oss mennesker. Den sentrale beliggenheten rent geografisk gjør også at Dovrefjell utgjør et transittområde, særlig for ferdsel mellom det nordlige og sørlige Norge. Nevnes må den gamle kongeveien og pilegrimsleden, og av nyere innslag er jernbanen og Europavei 6.

Ut over dette er disponeringen av området i dag ganske sammensatt. I tillegg til skytefeltområdet har vi Dovrefjell nasjonalpark som ligger lengst mot nord, på begge sider av Drivdalen, med Svånåtindan og Snøhetta lengst i vest og med Knutshø og Veslkolla innover mot Elgsjøen i øst. Langs Drivdalen og sørover mot Hjerkinnskytefeltet ligger henholdsvis Drivdalen, Kongsvoll og Hjerkinnskytefeltet landskapsvernområder. Ved Hjerkinnskytefeltet og Folldal har det vært gruvedrift, foruten at disse områdene og dalføret langs Vålåsjøen mot Dombås i noen grad er preget av fast bebyggelse, seterdrift og turisme.

5. Kulturhistoriske temaer

Kulturminnene ute i terrenget gir viktig viten om hvordan utnyttelsen av ressursene ble organisert gjennom lange tidsperioder. Undersøkelser i ulike deler av Dovrefjellområdet er foretatt gjennom en rekke år, og vil kort bli omtalt her.

Jakt og fangst

Dette er den eldste og mest omfattende næringsvirksomheten som har funnet sted i regionen, og vi finner mange spor i terrenget som vitner om ulike jakt- og fangstmetoder. Flest spor har vi i form av fangstanlegg med fangstgraver og fangstgroper for villrein, til dels også for elg, med ledegjerder og stengegjerder. Bågesteller og spyd- og pilefunn samt spor fra styrtfangst og fangstfeller i terrenget viser andre jaktformer på dette viltet. Det er også registrert steinbuer og boplasser som har vært tilholdssteder for jegere og fangstfolk. De fleste slike spor har vi ikke datering på, men likevel tilstrekkelig til å vite at de har holdt til i området i alle fall i de siste 6000 år.

Friluftsmann og viltforsker Øystein Mølmen har foretatt omfattende kartlegging av denne type spor gjennom mange år. Fra Dovrefjellområdet foreligger flere publikasjoner (Mølmen 1978, 1982, 1986). Blant annet har han registrert et omfattende sammenhengende fangstgropsystem for villrein som strekker seg fra Knutshø i nord og nedover forbi Fokstua i sør, på østsiden av E-6. Disse dannet en sperrelinje for de store trekkene som fant sted mellom vinterbeitene mot Østerdalen i øst og kalvingsplasser og sommerbeiter over Dovrefjell i vest. Ved senere registreringer har antallet fangstgroper i disse systemene blitt over fordoblet (Hage og Hole 2001). Med sine 1100 fangstgraver er dette Nordens største fangstgravsystem for villrein. Ellers innenfor Dovremassivet har Mølmen registrert tallrike fangstgraver, bågåstøer, funnsteder for pilespisser og steinbuer. Disse er naturlig nok lokalisert langs de gamle trekkveiene for reinen. Særlige konsentrasjoner finner vi i områdene ved Einøvlingen, langs Strålsjøen, i Mogsjødalen mellom Hatten og Mogsjøhøi, i Storsvartdalen og Skamsdalen og området rundt Drugshøi. Joravassdraget i sørkant av området er også rik på fangstanlegg, også for elg. I området (blant annet øst for Jora) har Mølmen registrert et anlegg med elggraver og ellers i Dovreregionen generelt har han funnet et tyvetals elggravsystemer (Mølmen 1982).

I forbindelse med verneplan for vassdrag er det gjort undersøkelser i nedslagsfeltet for Joravassdraget (Høigård Hofseth 1981), og dette omfatter store deler av Dovrefjells vestområde. Hjerkinnskytefelt inngår også delvis i dette. Her ble det registrert et stort antall kulturminner (i alt 364), og de fleste av disse (bortimot 90%) er fangstanlegg eller boplasser som i hovedsak var tilknyttet fangst. Nesten halvparten av de registrerte boplassene er fra steinalderen, og er klare vitnesbyrd om langvarige jakttradisjoner i området.

Grimsavassdraget i sørkant av Dovreregionen (sør for Hjerkinnskytefelt og øst for Dombås) er også blitt undersøkt i forbindelse med ti års vernede vassdrag (Mikkelsen 1981). Av de i alt 251 registrerte kulturminnene var det drøye 75% anlegg som var knyttet til jakt på villrein og elg, og viser et variert utvalg, med massefangstanlegg, murte fangstgraver med og uten ledegjerder, bogastiller og fangstgroper. Av daterte anlegg for villreinfangst er de fleste fra vikingtid og tidlig middelalder. Mikkelsen foretok utgravninger i et tufteområde på Tøftom i Grimsdalen (Mikkelsen 1994). Dette ligger nært et stort massefangstanlegg for rein (Barth 1977, 1996). Den siste fasen av bruken av tuftene på Tøftom faller sammen med dateringene på stolpehull fra dette massefangstanlegget. Fra avfallsdynger ved tuftene er det blant annet funnet en mengde beinmateriale, og her er reinsdyr den helt dominerende arten. Disse anleggene står i sammenheng med hverandre, og her har det foregått slakting av rein som har gitt et overskudd. Denne aktiviteten har foregått 400 til 1270 e. Kr.

På grunnlag av datering av ulike jakt- og fangstmetoder for villrein i Dovre- Rondane området kommer Mikkelsen frem til at ulike jaktmetoder i grove trekk faller innenfor tre faser: Villreinjakt

med pil og bue (ca 400-985), massefangst av villrein (ca 985-1280) og fangst av villrein i enkeltliggende eller i grupper og større rekker av fangstgroper (ca 1280-1650).

Fangstgropene ligger som regel i innsnevringer i terrenget, det vil si langs terrasser og mellom bratte fjellsider og vassdrag, eller ved vadeplasser og tørre partier i myrlendt terreng. Massefangstanleggene med reingjerder ble fortrinnsvis anlagt på åpne fjellstrekninger.

Med utgangspunkt i undersøkelsene på Tøftom og analyse av data fra fjellområdene i Dovre, kommer Mikkelsen frem til at organiseringen av villreinfangsten i Dovre-Rondaneområdet har nær sammenheng med bosetnings- og eiendomsforholdene knyttet til den etablerte gårdsbosetningen i Dovre. Massefangsten var organisert av storbønder. Hva angår fangststasjonen på Tøftom mener han at det var gården Tofte, som i henhold til Snorre tjente som oppholdssted for kongen under hans veitslereiser, som hadde sine interesser i massefangstanlegget på Einsethø og som disponerte anlegget på Tøftom. Dette kan ha skjedd ved hjelp av samisk spesialkompetanse. Kongen var med andre ord en viktig part i dette, og Mikkelsen oppfatter det slik at villreinfangsten i Dovre inngikk i et stort økonomisk/politisk system, hvor først selveiende bønder og kongen og etter hvert også geistligheten på et mer nasjonalt plan har vært parter.

Mye av virksomheten med å lage fangstgraver falt bort under Svartedauen, og bruken ble tatt opp igjen i beskleden målestokk frem til inn på 1700-tallet. Da var geværjakten i rask utvikling, og reinbestanden i Snøhettaområdet ble sterkt redusert i løpet av 1700-tallet, noe som nok også skyldtes de dårlige klimaforholdene som dominerte i denne perioden. Geværfangsten på rein var likevel av begrenset omfang til å begynne med, i følge data fra tidlig på 1800-tallet. Men mengden økte utover i 2. halvdel av dette århundret og omkring 1900 var beskatningen stor. Fredning var påkrevd (1901). Ny minking skjedde omkring 1915 med rask reduksjon mot 30-tallet (75-100 dyr). Stammen tok seg betraktelig opp under krigen.

Jakt på annet vilt, som ulv, gaupe og bjørn, eller på småvilt, etterlater ikke fangstspor i terrenget på samme måte som for flokkdyr med faste sesongtrekk. Slik jakt avspeiler seg helst bare i form av bortskutte piler og spyd, eller i form av muntlig tradisjon og skrevne kilder. Den tidligste skrevne kilde vi har om jakt i området er fra året 1094 da kongssønnen Håkon Magnusson Toresfostre døde under rypejakt på Dovrefjell. Ut over dette er det få opplysninger om bruken av området før opp mot vår egen tid. Disse opplysningene går tilbake til 17- og 1800-tallet, og forteller om et område fattig både på bjørn og gaupe. Forekomst av og jakt på rådyr og hjort har vi bare opplysninger om fra vårt eget og foregående århundre. Snarefangst på rype har nok funnet sted i lang tid, og stedsnavn og falkfangerplasser forteller at slik fangst har foregått i området (Høigård Hofseth 1981, Mølmen 1986).

Gårds- og seterdrift

I dalførene i og omkring Dovreplataet finnes enkelte gravhauger og gravrøyser, og disse vitner om tidlig gårdsbosetning og setring. Noen få ligger inne i fjellområdene og har helst sammenheng med ferdselsveier. Stedsnavn og skriftlige kilder forteller at Dovre hadde en etablert gårdsbosetning i middelalderen, og til disse har det vært knyttet seterdrift, der ressursutnyttelsen ikke bare dreide seg om beiting for bufe, men også om utnyttelse av vilt- og fiskeressurser (Mikkelsen 1994).

Gerhard Schønning skriver i 1775 at det i området Rundt Hjerkinns fantes "skjønne" seterplasser. Det er særlig lavereliggende terreng med beitevegetasjon som har vært brukt til drifting av fe. Særlig har denne virksomheten vært knyttet til å fore opp slaktedyr. Kulturminner bevart fra denne virksomheten dekker tidsrommet fra tidlig 1800-tall og frem til omkring 1930. Blant disse finner vi en rekke buer og tufter på Skredålæger, Svartberglæger, Kolleæger og Svanålæger. Rollstadsetrene var opprinnelig felæger, men ble tatt i bruk som seter omkring 1870. Her er bygningsmassen bevart, om enn i relativt ombygget tilstand. Innenfor selve

skytefeltet har vi ingen annen dokumentasjon på seterdrift enn på Rollstadsetrene (Aasaaren 1992).

Trondhiemske Kongevei

Kongeveien og pilegrimsleden(e) har vært nevnt som sentrale ferdselsruter over Dovrefjell, og langs den eldste gang- og rideveien over fjellet, der hovedtraseen gikk fra Tofte i Dovre over Hjerkinns og ned østsiden av Drivdalen til Oppdal, er det lokalisert merkesteiner og hvileplasser.

På 1600-tallet fikk de viktigste hovedferdselsårene gjennom landet status som Kongeveier og som Postveier. Dette gjaldt også den gamle ferdselsveien over Dovrefjell. Begrepet Kongevei går først og fremst på at drift og vedlikehold av de aktuelle veiene ble styrt av kongelige forordninger. Gjennom forordningene var de gitt en offentlig status, som datidens riksveier. Navnet Postvei spiller på at flere av disse fikk funksjon som Postvei etter at forordningen med fast postgang ble innført i Norge i 1647. Initiativtaker var kong Christian 4. (1574-88-1648). En direkte konsekvens av dette var at de gamle hovedforbindelsårene gjennom landet gradvis ble omlagt fra rideveier til kjøreveier. Samtidig ble det vedtatt kongelige forordninger for skyssen både sjøveien og til lands, og om etablering av gjestgiverier slik de omtale fjellstuen er eksempel på. I tillegg ble gårder langs postruta utpekt til postgårder der bøndene fikk i oppgave å føre posten videre på strekningen og å fordele post i sitt omland.

En del av Trondhiemske Kongevei går mellom Hesthågan i Sør-Trøndelag, gjennom Drivdalen, over Dovrefjell og Hjerkinnhø, til Hjerkinns fjellstue. Den Trondhiemske kjørevei ble bygd ut som kjørevei på slutten av 1700-tallet, og senere omlagt på nytt midt på 1800-tallet men der mye av den tidligere traséen ble opprettholdt.

Hele veistrekningen er merket som del av Pilegrimsleden fra Oslo til Trondheim. I tillegg er den tatt med i *Vegvalg. Nasjonal verneplan. Veger – Bruer – Vegrelaterte kulturminner* som er utarbeidet av Statens vegvesen.

Dovrebanen

Dovrebanen forbinder Oslo – Trondheim over Dovrefjell. Banens høyeste punkt ligger like nord for Hjerkinns, 1024 meter over havet. Dovrebanen ble bygget ut etappevis, der strekningen Dombås - Støren ble åpnet i 1921 som siste etappe. I nasjonal sammenheng var det en betydelig bragd å forbinde Østlandet og Trøndelag med jernbanetrasé over Dovrefjell. Denne milepelen ble markert gjennom en bevist satsning i forhold til en nasjonal kvalitetsarkitektur langs jernbanestrekningen.

I årene etter 1905 økte behovet for å utvikle det særegne i norsk tradisjonsarkitektur – noe som resulterte i en retning som ettertiden har betegnet som nasjonalromantikken. De første eksemplene dukket opp i forbindelse med arkitektkonkurransen om Kongesetra i 1907. Arnstein Arneberg – den ene av konkurransedeltakerne - var blant de som videreførte denne retningen innen samtidsarkitekturen i Eidsvoll offentlige landsgymnas fra 1908, et bygg som ble betegnet som "et vendepunkt i norsk træbyggningskunst". Det nye formspråket tok utgangspunkt i noe av grunnkarakteren i de gamle norske husene med knappe robuste bygningsmasser, små takfremspring og brede vindskier. Her finner vi små vinduer som ikke bryter den sammenhengende veggflaten, foruten faste velkomponerte svalganger. Denne nasjonale arkitekturretningen ble videreført av arkitekten Erik Glosimodt (1881-1921) i stasjonsbygningene langs Dovrebanen. Ikke minst er disse bygningene preget av arkitektens studieturer til Gudbrandsdalen med oppmålinger i Lom, foruten hans utpregede sans for barokke ornamenter og former. Det var i 1912 han vant arkitektkonkurransen for Dovrebanens søndre stasjoner med Fokkstua, Vålåsjo, Hjerkinns Kongsvoll og Drivstua. Stasjonsanleggene består av stasjonsbygning, godsbygning og uthus, og ble oppført mellom 1919 og 1921. Disse stasjonene regnes som hans hovedverk, og står sentralt i vår arkitekturhistorie. Glosimodt tilpasset de steds egne bygningene ved å bruke 1700-tallets Gudbrandsdalsarkitektur som forbilde. Eksteriøret ble behandlet med en ny type beis, mens ornamenter og hjørner ble malt

gule i kontrast. Disse særpregede stasjonsbygningene er i dag fredet med hjemmel i Kulturminneloven.

Figur 2 Hjerkinns stasjon langs Dovrebanen

Fjellstuene

Det ble tidlig etablert egne fjellstuer i tilknytning til ferdselsveien over fjellet. Organisert overnatting kan ha eksistert alt i førkristen tid. Etter 1030, da Olav den hellige falt i slaget på Stiklestad, økte trafikken over fjellet med de mange pilegrimene som valfartet til helgenkongens grav i Trondheim. En tidlig form for ubetjente overnattingshytter var de såkalte sælestuene, som omtales i Gulatingsloven. Som oftest var dette enkle steinbuer med ljore i taket. De første ble etablert på 1100-tallet langs fjellovergangene ved Dovre og Fillefjell. Blant annet skal kong Øystein ha bidratt til å reise disse. Hjerkinns omtales så tidlig som i 1182 i forbindelse med at to birkebeinerflokker møttes her. Særlig godt kjenner vi til hvilestasjonen Vesle Hjerkinns, som ligger langs denne traseen, ca 3 km syd for Hjerkinns fjellstue. Dette området som utgjorde to hustuffer og avfallsdepoter ble undersøkt på 1980-tallet (Weber 1986, 1988). C14 dateringer viser at det her har holdt til folk fra vikingtidens begynnelse og frem til 1300-tallet. Funnene antyder stor trafikk og aktivitet. Husene her har kunnet romme mange mennesker og var utstyrt med brede paller og mange ildsteder. Utvilsomt har det også foregått vareutveksling på et sted som dette. Fra middelalderen omtales også *Kirkja á Hjardkinn á Dofrafjalli*. Det har også vært spekulert i om det kan ha vært et lite hospits i tilknytning til kirken.

Omkring 1260 skal kong Håkon Håkonsson ha kjøpt gården Lo i Drivdalen nær Oppdal. Han skal ha bygd ut gården som kongsgård med veitslehall og kapell. Det er rimelig å anta at kongens ervervelse av gården må sees i sammenheng med denne viktige ferdselsveien mellom de to landsdelene.

De mest kjente fjellstuene i nyere tid er Drivstua, Kongsvoll - eller Holtet som det het før 1725 -, Hjerkinns og Fokstua. I boken *Norrøis Beskrivelse* fra 1613 forteller Peder Claussøn Friis at Drivstua, Hjerkinns og Fokstua var "opbygde paa samme Field (Dovre-fjell) dertil, at veyfarendis Folk skulle hafue der Natteherberg oc Husleie." Hjerkinns regnes blant de eldste av fjellstuene ettersom det var fast bosetting her allerede i middelalderen. I 1718 ble fjellstuene på Dovre brent av norske dragoner, for å hindre den svenske general Armfelt å trenge seg videre sørover. To år senere kunne bygningene gjenreises etter samme mønster. Ettersom fjellstuene var i statlig eie ble kostnadene delvis finansiert via den kongelige kasse i København, nærmere bestemt fra Rentekammeret. Fjellstuene besto av en rekke bygninger med ulike funksjoner som omkranset et tun, og med Kongeveien som skar i gjennom. Fra en

reise gjennom Gudbrandsdalen i 1775 forteller Gerhard Schønning at: "Hierken er nu det sædvanlige Skyds og Skiftested for Reisende; dog berettes, at øster for benævnte Gaard og liige for den paa hiin Siide den her forbi løbende Elv Folda, ligger et Sted eller Plads, Vet-Hiærken kaldet, hvor forud har staaet en Stue, for Reisende, og samme Stue forsynet med Fyr-Tøi, samt med Kedel og andet, til de reisendes Fornødenheder."

Fjellstuene var privilegerte frigårder med jakt- og fiskerettigheter. Helt frem til 1836 måtte bøndene i de tilgrensende bygdene betale en særlig toll som kompensasjon for den virksomheten som fjellstuene var pålagt å drive. Fjellstuenes betydning og plikter endret seg utover på 1800-tallet. Etter at Rørosbanen ble åpnet etappevis i 1862-77 gikk det tilbake med trafikken. Med Dovrebanens åpning i 1921 var mye det opprinnelige grunnlaget for fjellstuene ugjenkallelig forbi. I 1935 solgte Staten fjellstuene til familiene som hadde drevet dem gjennom generasjoner.

Hytter

Dette er et område med lange tradisjoner i forhold til friluftsliv. Fra tidlig 1900-tall og fremover ble det oppført en rekke hytter. De hyttene som lå innefor det området som nå disponeres av Forsvaret er enten flyttet herfra av tidligere eiere, eller de er revet som følge av Forsvarets virksomhet.

Fra steinbrudd, jernutvinning, gruvedrift og til forsvarets virksomhet

Spor etter hva man kan kalle industrivirksomhet er også observert i Dovretraktene. Vi kjenner til utvinningen av kobber- og svovelkis som i vår egen tid har funnet sted ved Folldal gruver, men eldre aktiviteter har også sine vitnesbyrd. Vassdragsundersøkelsene og andre registreringer har påvist flere kleberbrudd dels med spor etter gryteuttak. Disse er særlig konsentrert ved Sjongvatn og store Horrungen (Høigård Hofseth 1981). Ved Tallerås i Gudbrandsdalen er det også et kleberbrudd (Walhovd og Johnsen 1991), og ved Kollberget i nordkanten av skytefeltet er det registrert et glimmerbrudd fra nyere tid (Aasaaren 1992). I ytterkanten av området, på sørvestsiden av Gudbrandsdalen, er det funnet kullgroper og slagforekomster som vitner om jernutvinning, betegnende nok på steder med navn som Blæsteren og Jørndalen (Larsen 1980).

Folldal Verk drev gruvedrift i Tverrfjellet på Hjerkinnskytefeltet fra 1964 til 1993. Deler av de tekniske installasjonene knyttet til gruvedriften ble fjernet etter nedleggelsen. Det finnes imidlertid fortsatt en rekke tekniske og industrielle kulturminner i området som vitner om gruvedriften som fant sted her gjennom en tredveårsperiode.

Området mot Snøhetta har vært benyttet som skytefelt for Forsvaret siden 1920-tallet. Skytefeltet dekker et betydelig område og ligger på Statens grunn i Statsallmenningen. Forsvaret har leieavtale med Statens skoger og en bruksavtale med Dovre og Lesja fjellstyre. Det er bevart en rekke militære spor i området knyttet så vel til okkupasjonstiden 1940-45 som til Forsvarets virksomhet. Blant annet er det etablert et større internt nettverk av veier, samt større forsvarsmessige systemer. Disse er dokumentert gjennom Multiconsult sin rapport.

Dovrefjell nasjonalpark

Den 256 km² store nasjonalparken på Dovre ble opprettet i 1974. Parken omfatter et fjellområde i kommune Dovre og Lesja i Oppland fylke, og Oppdal kommune i Sør-Trøndelag. Hovedferdselen over Dovrefjell, med dagens E6 og jernbanetrasse, deler nasjonalparken i to. Området mellom de to delene er sikret som det vel 20 km² store Hjerkinns landskapsvernområde, Kongsvoll landskapsvernområde på vel 22 km² og Drivstua landskapsvernområde på vel 15 km². Nasjonalparken har lange tradisjoner i forhold til vern. Det første naturverntiltaket i landet ble satt i verk her i 1911, da en rekke plantearter i den sjeldne fjellfloraen ble fredet i Knutshøene. I 2002 ble Dovrefjell utvidet til Dovrefjell-Sundalfjella nasjonalpark som dekker et areal på 1693 km².

6. Snøheim turisthytte

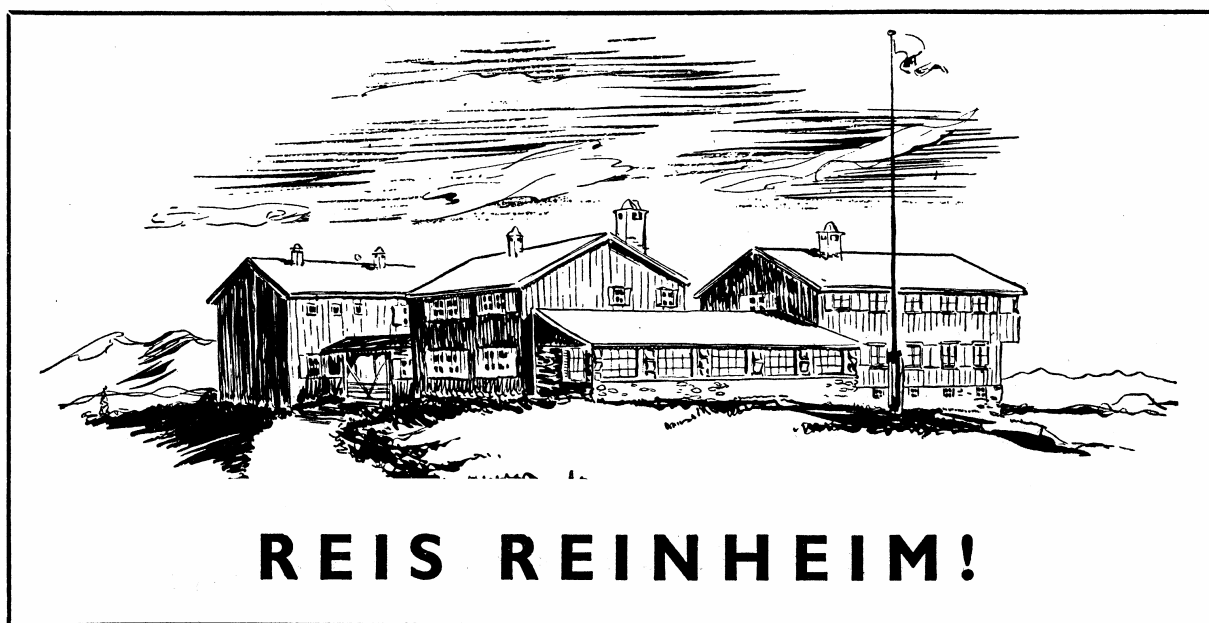
"Et lite kongesete fra folkeeventyrene, himmelhøyt oppe under Snøhettas mektige rygg."
Slik karakteriserte Halvdan Hydle, styremedlem og formann i byggekomitéen, Snøheim i en artikkel i Aftenposten april 1952.

Snøheim turisthytte ligger ved foten av Snøhetta, ca. 18 km. fra Hjerkinns stasjon. Den Norske turistforening tok anlegget i bruk som sitt nye prestisjeanlegg påsken 1952. Snøheim var Turistforeningens markering av sitt 80-års jubileum i 1948. Resultatet var "en "hytte" med rommelige stuer og koselige gjesterom, elektrisk lys, sentraloppvarming, kaldt og varmt vann, badstue, dusj, tørkerom, skistall og eget vaskeri."

Historikk

Reinheim - den første turisthytta i området - sto ferdig sommeren 1888. Den kom til etter privat initiativ og ble bekostet og drevet i regi av Johan Jerkind, innehaver av Hjerkinns Fjellstue. Han hadde merket seg de første turgåerne som i løpet av 1880-årene hadde begynt å legge veien mot Snøhetta. Reinheim lå ved foten av Snøhetta, og var utstyrt med en stor peisestue, samt to soverom med til sammen 12 senger. I 1897 var prisen for overnatting kr. 1,25,- mens en rett varm mat kostet kr. 1,-.

Johan Jerkind fikk anlagt ridevei fra Hjerkinns til Reinheim. Til dette arbeidet bidro Den Norske Turistforening med et mindre tilskudd blant annet til bro over Svånåen samt til utbedring av stien gjennom uren det siste stykket opp til Reinheim. I årene under og etter første verdenskrig opphørte driften og turisthytten forfalt. Tidlig på 1920-tallet nærmet man seg fullførelsen av Dovrebanen, og øynet med dette muligheten for økt trafikk. I 1922 vedtok derfor Turistforeningen å kjøpe Reinheim av Jerkindfamilien, og å sette den i stand. Fra sommeren 1923 var driften igjen opprettet og denne gang i Turistforeningens regi. Som turisthytte var Reinheim kun i drift i sommerhalvåret, og sto avstengt gjennom vinterhalvåret med lemmer for vinduene fra høsten til neste vår.

Figur 3 Annonse for gjenreising av Reinheim i Den norske turistforeningens årbok 1949

Etter annen verdenskrig var tiden inne for å erstatte den gamle hytta med et nytt og mer tidsmessig anlegg. I 1946 innbød Turistforeningen tre arkitekter til å komme med forslag til utformingen av det som skulle bli Nye Renheim. Det nye anlegget ble som nevnt planlagt som markering av Turistforeningens 80-års jubileum i 1948. Prestisjeprojektet Nye Renheim var derfor i stor grad finansiert via gaver og innsamlede midler. Anlegget ble senere omdøpt til Snøheim.

Ettersom den gamle tomten viste seg uegnet for et nytt og større anlegg, ble det i stedet tatt ut ny tomt på sørsiden av Stridåjtjønn, en snau times gange nedenfor gamle Renheim. Byggeprogrammet som lå til grunn for arkitektkonkurransen var utarbeidet av arkitekt Henrik Nissen. En forutsetning var at det nye anlegget skulle utbygges i to etapper, med en fullt utbygd kapasitet på 60 turistsenger fordelt på to- og firemannsrom. Arkitektkonkurransen ble vunnet av Henrik Nissen Biong (1904-2000). Selv skriver han at han "valgte å løse oppgaven som en gammel Dovregård med flere bygninger omkring et tun som åpner seg mot sør med utsikt til Hjerkinns og Rondane og mot nord til Snøhetta."

Figur 4 Snøheim sett fra baksiden

Beskrivelse av anlegget

Snøheim turisthytte ligger på en liten åsrygg på sørsiden av Stridåjtjønn. Som turisthytte har Snøheim hatt veiforbindelse med omverdenen helt siden anleggsperioden på slutten av 1940-tallet. Også forgjengeren Reinheim hadde hatt veiforbindelse siden tidlig 1890.

Hovedbygningen på Snøheim er satt sammen av to toetasjes bygningsvolumer som bindes sammen med en enetasjes midtfløy. Midtfløyen inneholder inngangspartiet med forstue og resepsjon, samt peisestue for 55 gjester. Den toetasjes fløyen i sør inneholder kjøkkenavdeling og spisesal for 44 gjester, med betjenings- og gjesterom i andre etasje. Den nordre fløyen inneholder to- og firemanns soverom i begge etasjer, i tillegg til bad og badstuanlegg i kjelleren.

Tunet avgrenses mot nordøst av en lavere enetasjes bygning som inneholder utedoer og skistall. Denne er bygget sammen med den tidligere drengestuen som er i to etasjer. I følge den opprinnelige planen var det meningen at den lave fløyen skulle avsluttes med et andre og siste byggetrinn, bestående av et toetasjes gjestehus i nord. Tunet består dessuten av et lite agregathus i syd, som sørget for elektrisitet til anlegget. Deler av dette huset står i dag ulåst og brukes som nødhytte for området. Anlegget ble opprinnelig planlagt med et lite fjøs og egen stall, funksjoner som bortfalt i løpet av byggeperioden. I dag er denne bygningen erstattet med eller bygget om til en hytte/ målestasjon.

Med unntak av agregatbygningen som er oppført i betong med utvendig steinkledning, så er anleggets øvrige bygninger oppført i panelt reisverk. Takene er dekket med skifer.

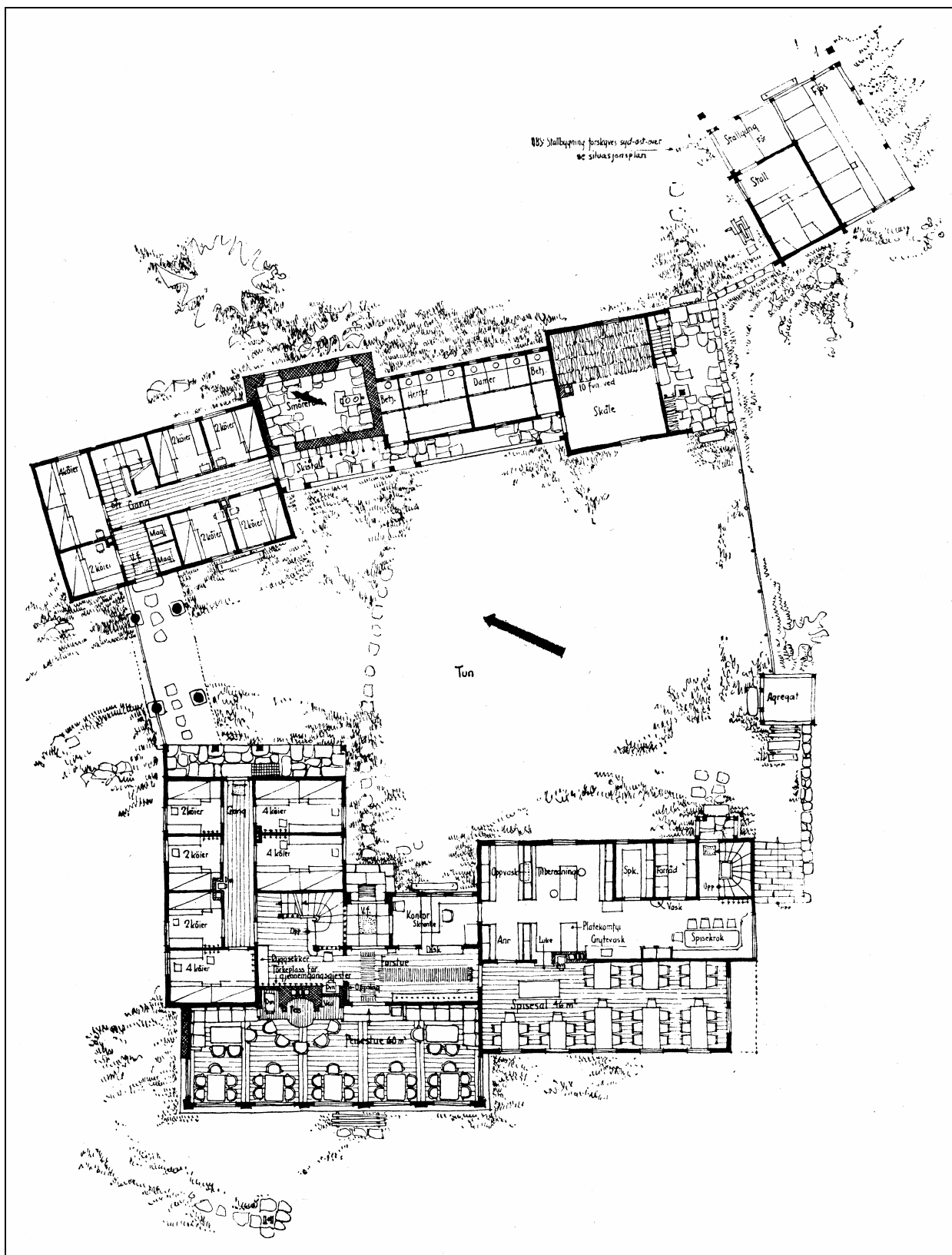

Figur 5 Sidebygning med utedo, skistall og tidligere drengestue

Arkitekturen

Arkitektonisk sett viser bygningene på Snøheim en sterk nasjonal forankring, preget av gjenreisningstanken etter krigen. Anlegget er et en viktig representant for etterkrigstidens arkitekturutvikling her hjemme.

Arne Korsmo (1900-1968) og Knut Knutsen (1903-1969) underviste i årene etter annen verdenskrig på Statens Kurs For Kriserammede Arkitekter. Til sammen sto de som frontfigurer for to ulike arkitekturholdninger. Mens Korsmo sto for en internasjonal forankring, så sto Knutsen for en mer nasjonal. Forskjellene til tross, så var begge holdninger basert på en grunnleggende forståelse av en felles norsk tradisjon. Med sitt prosjekt for nytt herredshus i Vågå fra 1957 og fremfor alt i sin kjente ambassadebygning i Stockholm fra 1949 til 1952 tok Knutsen til orde for en nasjonalt preget funksjonalisme. Gjennom sine arbeider fikk Knutsen avgjørende betydning for en ny generasjon kommende arkitekter.

Figur 6 Plantegning av Reinheim gjengitt i Byggekunst 1952, 1

Henrik Biongs Snøheim representerer noe av den samme nasjonale retningen som den KnutKnutsen sto for. Samtidig representerer Henrik Biongs arkitektur en kontinuitet tilbake til nasjonalromantikken tidlig på 1900-tallet, slik den kom til uttrykk gjennom verker av Arnstein Arneberg og Magnus Paulsen. Henrik Biong var sønn av arkitekten Kristian Hjalmar Biong som i 1907 ble berømmet for den nasjonale karakteren i sitt første premie utkast til Kongeseteren. Fra 1930 drev far og sønn Biong felles arkitektpraksis, og sto for en rekke anlegg preget av tidens funksjonalisme. Blant deres mer kjente bygg er Kristiania Hypotek og Realkredittbank, senere Andresens bank, Torggata 2 i Oslo fra 1940-41. Med Snøheim viser han en nasjonalt forankret trearkitektur. Dette innledet et langvarig samarbeide med Turistforeningen der Henrik Biong blant annet ble arkitekt for tuisthyttene; Gjendesheim, Gjendebu, Rondasbu, Sandhaug Hardangervidda og Mennerudbu i Jotunheimen. Han tegnet en serie gårder oppover i Uvdal i Numedal, foruten sentralskolen i Uvdal. Alle disse senere arbeidene viser slektskap med den nasjonalt forankrede arkitekturen han demonstrerte i Snøheim.

Bygningene på Snøheim er mørkbeisede og knappe i formen. De er karakteristiske for etterkrigstidens arkitektur ved at de to viktigste bygningene – hovedbygningen og privet/drengestuebygningen – er satt sammen av ulike bygningsvolumer, med til dels individuell form og uttrykk. Eksteriørets dekorative formspråk spiller på gjenkjennbare elementer fra innlandets tradisjonelle norske trearkitektur. Her finner vi delvis innebygde svalganger, nyttige men også dekorative rødmalte vinduslemmer, smårutede vinduer med hvitmalte sprosser, stiliserte utskjæringer mellom enkelte av vinduspartiene og et inngangsparti med rike utskjæringer malt i "nasjonale farger" med hoveddøren i bondeblått og hvitt samt bonderøde vindusrammer på hver side.

De samme nasjonale anslagene går igjen i interiøret. Ikke minst gir de dekorative himlingene i hovedrommene assosiasjoner til arkitektene Arnstein Arneberg og Magnus Paulsens interiører, men er her tonet ned og tilpasset en prestisjefull turisthyttes behov.

Figur 7 Peisestua

Figur 8 Dør til et av gjesterommene

Mens hovedbygningen står mørkbeiset – nærmest sort – i sitt ytre, så står interiørene i all hovedsak med ubehandlet trehvitt panel. Fargeanslagene består av malt listverk, dører og enkelte malte møbelstykker. Det første rommet en kommer inn i er Forstuen med resepsjon. I publikumsdelen er himlingen utført som et hvitmalt tønnehvelv. Rommet for øvrig har trehvite vegger, der listverk er malt bondeblå og dørene er malt oker. Peisestuen innenfor er et langstrakt værelse med en stor peis omtrent midt på indre langvegg og faste hjørnebenker med sittegrupper i hvert av rommets to indre hjørner. Himlingen som hever seg over rommet er hvitmalt med påmonterte runde felter dekorert med stilisert rosemaling i bondeblått og bonderødt. Rommet har fortsatt sine originale møbler i behold. Den opprinnelige lysarmaturen er demontert, men ligger i kjelleren. I Spisestuen er himlingen delt inn i fire hvitmalt takkassetter, med vekselvis oker og bonderød ramme. Her er det oker listverk mot de trehvite veggene. Rommet er fortsatt møblert med de opprinnelige langbord, mindre bord, samt budalstoler som fortsatt er malt i henholdsvis bonderødt og i bondeblått. Kjøkken med servicerom er kledd med hvitmalt plater og står fortsatt med sin originale kjøkkeninnredning i behold.

Gjesteavdelingen består av to og firemannsrom. Så vel korridorene som gjesterom er kledd med umalt panel i himling og på vegger. Hvert rom er gitt sitt kjennetegn ved at døren inn til hvert enkelt rom er malt i ulik farge og med rosemaling rundt romnummeret. Hvert rom har fast innredning med køyeseng, skap eller knaggrekke, samt veggfast vaskebord med hylle og speil over. Interiørenes dekorative malerarbeid ble utført av malermester Johs. Solberg & Søn, fra Oslo.

Snøheim som kulturminne

Snøheim anses å være det viktigste kulturminne i dette området fra nyere tid. Anlegget ligger i et område med synlige spor etter menneskelig ferdsel og aktivitet gjennom flere tusen år, og må betraktes som et av de yngste tilskudd blant kulturminnene her. Slik sett føyer Snøheim seg inn i en lang og viktig tradisjon knyttet til menneskelig bruk av området.

Snøheim er i dag et unikt kulturminne fra sin tid og er uten tvil et anlegg av stor nasjonal interesse og er dermed også et anlegg i fredningsklasse. Anlegget er av stor kulturhistorisk interesse, ettersom den ble bygget som Den Norske Turistforenings flaggskip, og markering av foreningens 80-årige virksomhet. Den gang var reisingen av anlegget noe som angikk mange og finansieringen lot seg derfor gjennomføre ved hjelp av innsamlede midler. Dette i seg selv representerer en mentalitetsforskjell mellom etterkrigsgenerasjonen og oss i dag. Som anlegg representerer Snøheim noe av det ypperste som kunne fremvises i komfort og kvalitet for Turistforeningens medlemmer og var slik sett en milepel for dets virksomhet.

Anleggets betydning for samtiden avspeiler seg ikke minst i anleggets arkitektur. Det er gjennomarbeidet fra helhetsgrepet i selve tundannelsen og ned til detaljplan. Utforming og materialbruk er tidstypisk. Resultatet er på mange måter en etterkrigstidens parallell til arkitekt Erik Glosimodt sine stasjonsbygninger langs Dovrebanen fra omkring 1920. Bevisstheten om at man med Dovrebanen hadde beseiret Dovrefjell med regulær togtrafikk ble av 1920-generasjonen omsatt i et utrykt ønske om at de nye stasjonsbygningene skulle oppleves som nasjonal satsning i forhold til gjennomarbeidet og påkostet nasjonal kvalitetsarkitektur. Noe av den samme grunntanken gjennomsyrrer Snøheim som sto ferdig ca. 30 år senere. Mens Dovrebanens stasjonsbygninger bar preg av de nasjonale strømningene som preget landet etter unionsoppløsningen i 1905, så representerer Snøheim de nasjonale strømningene som preget landet i kjølevannet den tyske okkupasjonen under annen verdenskrig.

Ettersom Snøheim gikk ut av regulær bruk som turisthytte allerede tidlig på 1960-tallet, har anlegget vært gjenstand for minimale endringer. Bygningenes eksteriør, interiør så vel som innbo er fortsatt i behold fra da anlegget ble tatt i bruk i 1952. Snøheim gir i så måte et etter norske forhold unikt tidsbilde preget av sjelden stor autenticitet.

Konklusjon

Det hersker liten tvil om Snøheims betydning som kulturminne. Dette er et anlegg av så vel lokal, regional som nasjonal interesse. Forsvarets område på Hjerkinnskytefelt inneholder spor etter menneskelig aktivitet gjennom flere tusen år, der Snøheim inntar en særstilling. På mange måter fremstår anlegget som etterkrigstidens motstykke til de fredningsverdige stasjonsbygningene langs Dovrebana. Dersom man fjerner Snøheim, velger man å fjerne en av de mest markante kulturminnene i området. Driften av Snøheim ble gjort mulig gjennom dagens beskjedne veiforbindelse med omverdenen, en enkel kjørevei etablert i 1949. Tilsvarende ble det omkring 1890 etablert veiforbindelse til forgjengeren Renheim.

Et sentralt spørsmål vil dessuten være hvilke inngrep som vil være av størst negativ konsekvens for omgivelsene; enten å beholde Snøheim med veiforbindelse i dagens form, eller å foreta nye inngrep i et forsøk på å fjerne sporene etter en menneskelig aktivitet som har pågått gjennom lang tid og dermed ikke lenger er et historisk fremmedelement i området.

Figur 9 Inngangsdøren til Snøheim

7. Kulturmiljøer, kulturminner og verdivurderinger

7.1 Vurdering av potensiale for samiske kulturminner

Vurdering av potensiale for samiske kulturminner ble gjort ved å intervju informanter, studere litteratur og befare utvalgte områder i felt. I felt var det i hovedsak spor etter tamreindrift det ble fokusert på.

Identifisering av samisk bruk av områder i forhold til norrøn bruk, byr på problemer straks man berører kulturminner som ikke er spesifikt knyttet til den samiske kulturen, nemlig tamreindriften. Kulturminner tilknyttet ulike former for fangst kan være knyttet til samisk så vel som til norrøn virksomhet. Spor som vitner om fangst kan derfor i utgangspunktet kun bli definert som spor etter menneskelig virksomhet, og ikke knyttes spesielt til samiske eller norrøne befolkningsgrupper.

Intervjuer

Det har vært gjennomført samtaler med tre personer: Sverre Fjellheim ved Samisk kulturminneråd (Saemien Sijte) på Snåsa, Tor Einbu, Dombås og Jon Bonsak, Dombås, tidligere sjef for skytefeltet på Hjerkinns.

Tor Einbu har god kjennskap til kulturminner både i Ottadalsfjellene og Snøhettaområdet. Han har observert en mulig samisk teltring i nærheten av et større fangstanlegg på Klempe i Slådalsfjellene og har ellers sett noen matgjemmer i nærheten av fangstanlegg. Konkret kjennskap om samisk tamreindrift på Dovreplataet har han likevel ikke. Ved Samisk kulturminneråd (Saemien Sijte) har man ingen konkrete data om slike spor på Dovre. Vår tredje hjemmelsmann med kunnskaper om området, Jon Bonsak, hadde heller ingen kjennskap om dette, verken i form av muntlig tradisjon eller konkrete spor i terrenget.

Litteratur

At det likevel har vært drevet tamreindrift i Snøhettaområdet finnes det skriftlig dokumentasjon på. I sin bok Snøhettareinen skriver Per Jordhøy (2001) at det ble vedtatt forbud mot tamreinbeiting i Snøhettaområdet i 1899 og 1902. Dette gjaldt beiting i områder lenger mot NV, i Geitådalen, Grøvdalen og Nonsfjellet. Det er videre opptegnelse om utleie av havneganger for tamrein i Åmotsdalen. Dette er trakter som ligger lenger mot nord og helt nordvest i Snøhettaområdet, og det er tvilsomt om beitingen nådde så langt sør som til traktene rundt Hjerkinns. Dette er likevel sene kilder, og vi mangler kunnskap om tamreinbeiting lenger bak i tid. Men vi kan anta at kildene er en indikasjon på at tamreinbeiting har foregått, i alle fall i de nordlige dalførene tilknyttet Dovrefjell, et stykke bakover i tid.

Om selve Dovreplataet vet vi derfor fortsatt lite hva angår tamreindrift, men i så fall må dette ha vært av svært begrenset omfang. Det vi imidlertid har mer håndgripelige data på er spor etter fangst på villrein. Det er registrert store fangstgropssystemer som strekker seg over hele Dovreplataet. Som hos Snorre er det også nevnt i Ottars beretning at samene bebodde det meste av innlandet i Norge, hele veien sørover mot kystfjellene i Rogaland. Dette er ikke usannsynlig, og de drev utvilsomt både jakt og snarefangst. Men det er ingen enkel oppgave å skille samiske fangstspor fra fangstspor etterlatt av norrøne jegere. Sverre Fjellheim (2001) er av den oppfatning at det er samene som på 15-1600-tallet laget disse store fangstsystemene for bevisst å redusere villreinbestanden. Tamreindrift fungerer dårlig der det er mye villrein i naboskapet, den tiltrekker seg tamreinen og bryter opp flokken. Han mener Dovrestammen nærmest ble utryddet, og at nåværende villreinstamme er nyetablert. Hans syn er at samene alltid på ulike vis har forholdt seg til rein, og kaller fangstvirksomheten deres for fangstbasert reindrift.

Dette rimer ikke så godt med at samene nærmest gikk inn for en utryddelse av villreinen, mer rimelig er det at de kan ha drevet tamrein- og villreindrift i ulike områder. Mot hans oppfatning om masseutryddelse taler også at det ville ha vært i samenes interesse å fylle igjen fangstgropene dersom villreinen var blitt erstattet med tamrein i dette området.

Det er også slik at gropene trolig skriver seg fra lenger tilbake i tid enn 15-1600-tallet. En grop nær E-6 ved Hunndyrjo er datert til tidlig middelalder og et gropsystem lenger mot vest ved Nysæter, synes å være enda eldre. Undersøkelser i Rørostraktene (Binns 1999) synes å vise at tamreindrift og fangst på villrein/elg foregikk i adskilte områder. Samiske grupper med ulik tradisjon kan ha drevet hver sin form for reindrift, fangstbasert reindrift og tamreindrift, og ikke nødvendigvis til forskjellig tid, selv om fangstvirksomheten selvsagt også gikk forut for tamreindriften. Slik sett er det ikke usannsynlig at det er samer som har laget de store fangstsystemene over Dovre, men de er trolig til dels vesentlig eldre enn det Fjellheim antar, og de er trolig også laget over et langt tidsrom.

Befaring i felt

Målet med feltarbeidet var å vurdere om det i noen områder kunne finnes spor etter tamreindrift. Slike spor kan være melkegroper, matgjemmer, teltringer eller spor etter gammer. Tamreindrift betinger beiteressurser, det vil si vegetasjonsrikdom. Høytliggende områder med lite vegetasjon er derfor ikke aktuelle steder å lete. Nordre del av skytefeltet bærer preg av et goldt og lite gjestmildt landskap, med unntak av enkelte pletter langs Svånidalen, mens Grøndalen som navnet også tilsier, er mer vegetasjonsrik og ligger lunere til mot vinder fra NV og SØ, mellom Skredahøin og Buahøin/Einvølingen.

Snøheim-området. Langs veien opp mot Snøheim ble det søkt ved mindre grusrygger (typiske terrengformasjoner der reindriftsamer kunne tenkes å grave melkegroper og matgjemmer dersom de holdt til i området) men uten resultat. Dette var imidlertid forventet siden omgivelsene her er golde og beitemulighetene små.

Maribu. En registrert tuft på S-siden (ID 44002) ble forsøkt gjenfunnet ute hell. Den var ikke nærmere beskrevet i fylkeskommunens rapport. Muligheten var til stede for at dette kunne være spor etter en teltring eller gamme av samisk karakter. Fra Maribu kunne sees en rygg med potensielle melkegroper/matgjemmer. Men hele miljøet her er goldt og værhardt og egner seg dårlig for boplasser i forbindelse med tamreindrift.

Svånålægeret. Dette er et sted der det ennå er stående bygninger, og et av få områder i denne delen av skytefeltet der spor etter reindriftsaktivitet kunne finnes. Her er en fin setervoll med frodig vegetasjon rundt om, og ganske lunt, med Svåni rennende gjennom dalføret i SØ. Her ligger et par seterbuer, uthus og et par brønner og noen hustuffer, alt knyttet til seterdriften på stedet. Det var også gressvoller som strakte seg nedover mot Svåni. Teoretisk kan det ha vært slik at området har fungert som samleplass for rein, og at dette senere kan ha gitt grunnlag for etablering av seterdrift, slik vi kan se eksempler på blant annet i Rørostraktene. Men dette var det ingen mulighet for å påvise i terrenget, og det foreligger heller ingen tradisjon om dette.

Rollstadsetri og Vesllie utgjorde den resterende del av stående sivile bygninger innenfor skytefeltet. På samme måte som med Svånålægeret kan det opprinnelig ha vært samleplass for rein der det nå ligger gammel innmark, men igjen er det vanskelig å si noe sikkert om dette.

Konklusjon

Verken intervjuer, litteraturstudier eller feltundersøkelsene ga konkrete holdepunkter om samiske kulturminner knyttet til tamreindrift i området.

7.2 Historiske kart og veier i skytefeltet

De eldste norske militære kartene er fra slutten av 1700-tallet, og skulle i første rekke dekke militære behov som transport og overnattings-muligheter. De bebodde strøkene i jordbruksområdene var de som første ble kartlagt, samt områdene langs grensen mot Sverige. Utmarksområdene ble vanligvis dårligere kartlagt (Jerpåsen et.al. 1997).

Et kart over Dovre fra 1834 i målestokk 1:100 000 (nedenfor) viser i hovedsak bebyggelse og veier/stier. At dette området er så vidt godt kartlagt på et så tidlig tidspunkt skyldes trolig at en av Norges hovedveier gikk over Dovrefjell forbi Hjerkinns. Det dette kartet først og fremst viser er at det allerede tidlig på 1800-tallet var flere veier og stier i området lenge før forsvaret tok det i bruk. Med utgangspunkt i Hjerkinns er det adkomst inn til alle de kjente felægrene og inn til foten av Snøhetta nær Renheim og Snøheim. Det er også adkomst gjennom Grisungdalen, Svånådalen og Grøndalen, samt til Grisungvatna. Ettersom de er avmerket på dette kartet må en anta at det er ikke bare snakk om bare stier, men også rideveier eller kjerreveier. Veiene følger ikke helt samme løp som dagens veier. Flere steder går de på motsatt side av elva, som veien inn til Snøhetta, veien gjennom Grøndalen og veien til Svånålægret. Dagens veier er her parallellforskyvninger av veiene på 1800-tallet. Det eneste i prinsippet nye veiløpet i området i forhold til kartet fra 1834, er den som går mellom Grisungvatna, på Ø-siden av Vålåsøy, og Hjerkinns.

Kartet vitner om ganske lang kontinuitet for en del av de viktigste veiene som finnes i området i dag. Det at de er avmerket på kartet fra tidlig 1800-tall gir grunn til å anta at de også eksisterte iallfall på slutten av 1700-tallet og kanskje ennå tidligere. Dagens veier i skytefeltet er dermed ikke bare et resultat av forsvarets virksomhet på 1900-tallet.

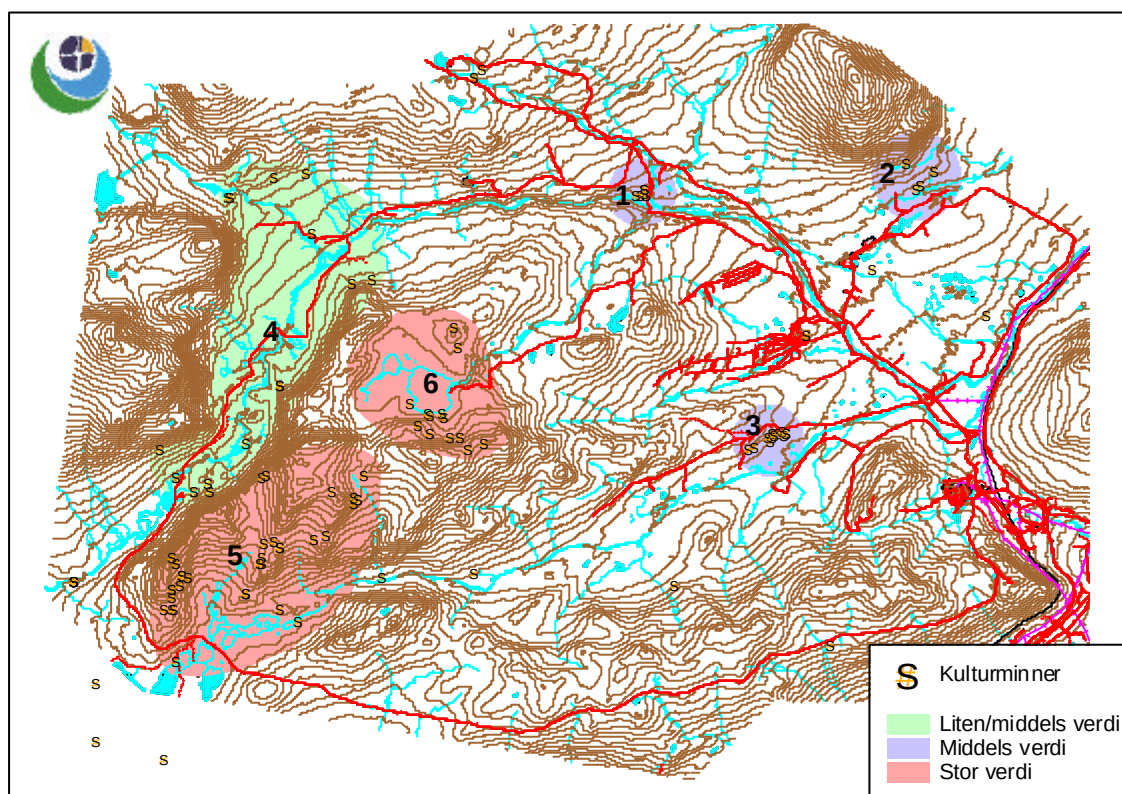

Figur 10 Kart fra 1834, Statens kartverk. Opprinnelig målestokk 1:100 000

7.3 Kulturmiljøene

Kulturmiljøene består av både fornminner og nyere tids kulturminner. Ikke alle kulturminnene inngår i kulturmiljøer, og ikke alle er gitt en verdivurdering, men alle kulturminnene er oppført i en tabell bakerst i rapporten, samt markert med ID-nummer på vedlagte kart. I tabellen framgår det også hvilke kulturminner som er befart, hvilke som ikke er befart, hvilke vi ikke har gjenfunnet og hvilke som er skadet.

I vår definisjon av kulturmiljøer har vi lagt vekt på å se på ulike sammenhenger mellom kulturminnene og på sammenhengen mellom kulturminnene og landskapet. Noen av kulturmiljøene er ganske små. Det gjelder særlig de som er knyttet til felægrev og setre. Kulturmiljøer knyttet til jakt og fangst i ulike perioder er vesentlig større.

Figur 11 Kulturmiljøene med angitt verdivurdering

Kulturmiljø 1 - Svånålægret

Stedet er et gammelt felæger for driftehold på 1800- og 1900-tallet og består i dag av 3 stående bygninger/hytter, 1 steinbu og 4-5 tufter, beliggende på en elveterrasse ved Svånåelva. Samtlige av kulturminnene er trolig fra nyere tid.

Miljøet ligger i et skjermet landskapsrom med få synlige moderne inngrep. Det finnes en traktorveg ned til husene. På motsatt side av elva går det en vei i åssiden som stedvis er bygget opp. Denne er gressbevokst og lite iøynefallende. Landskapsrommet danner grensen for kulturmiljøet.

Middels verdi

Figur 12

Kulturmiljø 2 - Kollegret

Kollegret er også et gammelt feleger for driftehold. Kulturmiljøet ligger ved foten av fjellet Kolla i SØ og består av et glimmerbrudd, 2 tufter, 3 fangstgroper og bogasteller. Glimmerbruddet er fra annen verdenskrig, tuftene har trolig sammenheng med felægret, mens fangstinnretningene mest sannsynlig er fra jernalder/middelalder. Kulturminnene ligger på en bred moreneterasse i terrenget og stedet er bevokst med gress og einer. Vegetasjonen er trolig et resultat av drifteholdet, og framhever den historiske bruken av området. Den brede terrassen med morene er trolig årsak til at både fangstinnretningene og felægeret er plassert her, og det er dermed en landskapsmessig sammenheng mellom disse kulturminnene.

Forsvaret har i de senere år bygget blanderinger i det samme området nær kulturminnene. Disse er ikke særlig synlige fra nedsiden, men bidrar til å forringe og stykke opp området i noen grad.

Verdivurdering - middels verdi

Figur 13 Kollegret sett mot Kolla

Kulturmiljø 3 - Rollstadsetra

Kulturmiljøet består av 2 setre; Rollstadseter og Vesllie, tufter, gressvoller, steingjerder og fangstgroper. Setrene har klassisk beliggenhet i en slak sydvendt skråning. Området inneholder et tverrsnitt av kulturminnene i skytefeltet. Kulturmiljøet er avgrenset til husene med innmark og opp til toppen av åsen som setrene ligger ved.

Tuftene består av natursteinsfundamenter som er bygget opp av relativt store steinblokker og har trolig ingen høy alder, men er høyst sannsynlig fra nyere tid. De inneholder en del skrot og jernskrap. Steingjerder rammer inn innmarksområder/gressvoller ved begge setrene. Vollene er adskilt av mellomliggende utmark. Gjerdene og vollene er godt bevart.

Bygningene bærer preg av å ha vært i offentlig eie og mangler et personlig preg.

Bygningsmiljøet med veien inn har et litt rufsete preg. I vedlikeholdet av bygningene er det valgt enkle og rimelige løsninger. Det er takteking av papp og bølgeblekk. Piper er pusset med blikkbeslag på toppen og det er plastikk takrenner. Et sel på øvre Rollstadseter står på betongsøyler med liggende panel mellom søylene som illuderer en grunnmur. Det ene uthuset på nedre Rollstadseter var bygget i betong. Stedet benyttes ikke som seter i dag.

Kulturmiljøet har tidsdybde og variasjon i kulturminnebestand og en klassisk plassering i landskapet. Bygningene er imidlertid ikke spesielt godt bevart og nærhet til store militære anlegg som HFK-sletta og Haukberget, gjør at autentisiteten og opplevelsesverdien er forringet.

Verdivurdering – middels verdi

Figur 14 Rollstadsetrene sett mot sydøst

Figur 15 Rollstadseter sett mot HFK-sletta

Kulturmiljø 4 - Grøndalen og Maribu

Dette miljøet er stort og strekker seg gjennom hele øvre del av Grøndalen fram til elva Svåni ved Bandranden og Maribu. Grøndalen er smal og med bratte fjellsider på hver side. Gjennom dalen renner elva Grøna, og langs elva er det flere steder spesielle løsmasseformasjoner. Landskapet er sårbart og vegetasjonsdekke er flere steder fraværende som et resultat av vinderosjon.

Langs hele Grøndalen fram til Maribu, er det flere spor etter jakt og fangst fra ulike tider i form av fangstgraver for villrein, bogasteller, tufter og steinbuer. Det er også gjort funn av en pilspiss av jern ved Søndre Grøna bru. I følge reinforskerne ved NINA, trekker villreinen fra sørvest og deler seg ved Buahøin, slik at de enten trekker opp Grøndalen, eller opp mot Einøvlingseggen og Einøvlingssvatna. Reinens bevegelser er dermed i dette tilfellet med på å definere kulturmiljøene.

Fangstgravene ligger ikke i store sammenhengende systemer, men enkeltvis eller to og to. Bogastellene ligger i nærheten av fangstgravene, og har mest sannsynlig vært anlagt samtidig med disse i jernalder eller middelalder. Fangstgravene er plassert på smale pass i terrenget, og stedvis i svært bratt terreng som ved Søndre Grøna bru, eller på markerte rygger eller framspring, som ved Einøvlingen rett S for Maribu.

Tuftene og steinbuene har mest sannsynlig fungert som husrom under jakt og fangst i nyere tid. Ved Bandranden ligger det steinbuer på begge sider av elva Svåni. Trolig er de plassert her fordi det er en passasje mellom Svånåtindane og Snøhetta. Den er ene godt bevart og er trolig i bruk av og til. Tuft (ID 4406) ved Svartbergleægret er ikke gjenfunnet av oss og heller ikke av fylkeskommunen i 1992. Det var ingen vegetasjon som tydet på at det hadde vært fehold i området. Tuften er trolig kartfestet på bakgrunn av informantopplysninger om at det skal ha vært et felæger i området.

Moderne elementer som veier, broer, massetak, granatgroper og kjørespor i terrenget, er iøynefallende i dette sårbare landskapet, og bidrar til å redusere opplevelsesverdien og autentisiteten til kulturminnene. Noen av kulturminnene er skadet. Kulturminnene følger ikke en tydelig struktur i dette området.

Verdivurdering – middels verdi

Figur 16 Bandbui ved Maribu

Figur 17. Fangstgrop til venstre og granatgrop til høyre i bildet

Kulturmiljø 5 - Grisungvatna, Buahøin, Stårslågan, Bekkeslågan og Einøvlingseggen

Dette kulturmiljøet er også stort og består i hovedsak av fiske- og fangstrelaterte kulturminner fra ulike perioder. Det har stor tidsdybde med spor etter boplasser fra steinalder ved Simontjørnin, fangstgraver og bogasteller fra jernalder/middelalder i fjellene, og ved Grisungvatni er det tufter etter hus og naust samt stående bygninger i form av fiskebuer og jakthytter som er i bruk idag.

Avgrensingen av kulturmiljøet er basert på landskapsrommet som kulturminnene ligger i, samt den funksjonelle sammenhengen det er mellom kulturminnene over tid og sammenhengen mellom kulturminnene og landskapet.

De fleste av fangstgravene er murt opp av stein og har ledegjerder ut fra hjørnene. Alle fangstgravene ser ut til å være av samme type. De ligger på smale pass i bratt terreng, og noen av dem er murt opp i hellende terreng inntil bergvegger, mens andre er plassert i forsenkninger, slik at en har utnyttet terrenget og det er bygget opp en stein- og jordvoll i nedkant.

De fleste av dem er godt bevart, men er delvis sammenrast, noe som trolig skyldes naturlige prosesser. Fangstgravene hører trolig sammen i mindre grupper/system. Ved Bekkeslågan og Stårslågan ligger det bogasteller relatert til fangstgravene.

Området har et urørt preg og miljøet har av den grunn høyere verdi enn de øvrige. De fleste av kulturminnene er godt bevart. Kulturminnene følger en tydelig struktur i forhold til hvor de ligger i landskapet, med vannene og fjellene som de viktigste strukturerende elementene. Har en kjennskap til hvor kulturminnene befinner seg, er denne strukturen godt lesbar ettersom landskapet er åpent og det ikke er moderne elementer som bryter sammenhengene mellom kulturminnene og mellom kulturminnene og landskapet. Kulturmiljøet har stor variasjon i kulturminnebestanden og er det kulturmiljøet i planområdet med størst tidsdybde.

Verdivurdering – stor verdi

Figur 18 Grisungvatna med hytter, naust og fiskebuer (sett mot sydvest)

Figur 19 Fangstgrav ved Storslågan med Grisungvatna i bakgrunnen

Figur 20 Fangstgrav ved Storslågan sett mot Einøvlingen

Kulturmiljø 6 - Einøvlingvatna

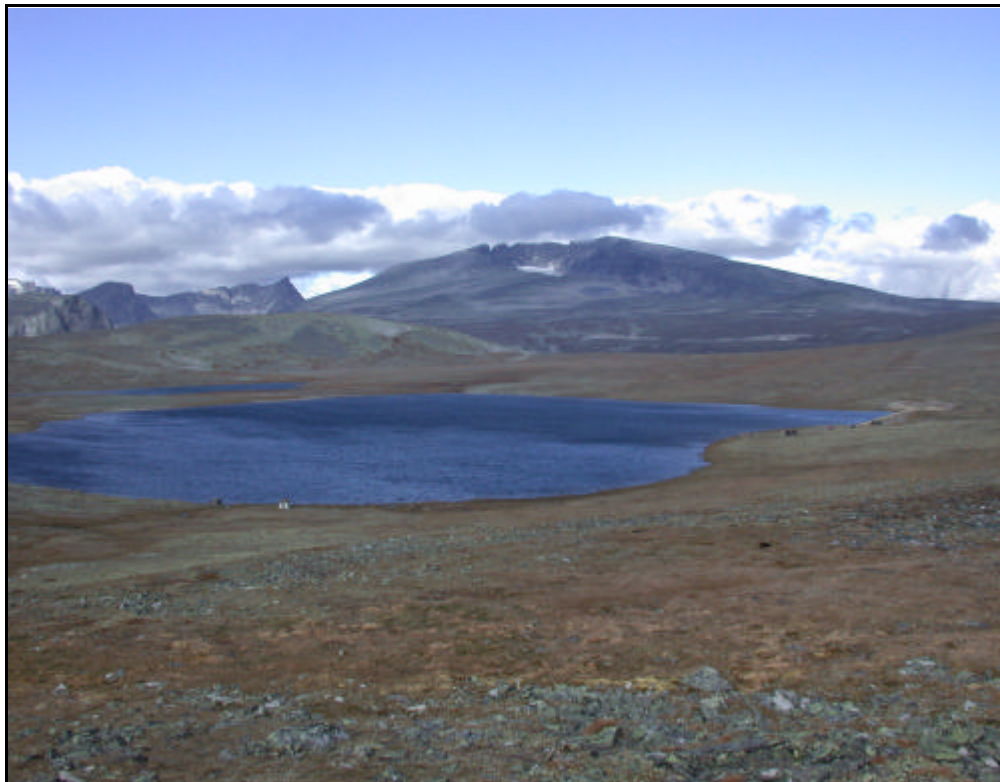
Einøvlingsvanna ligger i et klart avgrenset landskapsrom, og dette rommet danner grensen for kulturmiljøet. Innenfor dette rommet finnes en konsentrasjon med fiske- og fangstrelaterte kulturminner fra ulike perioder. Det er fangstgraver og bogasteller fra jernalder/middelalder, tufter etter steinbuer og jakthytter som er i bruk i dag. Det er også gjort funn av 5 pilespisser fra førreformatorisk tid.

I følge reinsforskere fra NINA må fangstgravene her sees i sammenheng med de som finnes ved Buahøin, Storslågan og Einøvlingseggen (kulturmiljø 5), ettersom de ligger innenfor samme villreintrekk. Landskapet og konsentrasjonen av kulturminner nær Einøvlingsvannet gjorde det imidlertid naturlig å definere et eget kulturmiljø her.

Einøvlingsvatnet er demmet opp med 2 meter og har vært forsyning til Hjerkinnsgruver. Det kan derfor tenkes at det har vært kulturminner nær vannet, som for eksempel steinalderboplasser og nausttuffer, som i dag ligger under vann.

Bortsett fra den moderne demningen har kulturmiljøet et urørt preg. Vannet og fjellene er klare struktureringselementer for kulturminner fra ulike perioder. Strukturen og tidsdybden er lesbar ettersom landskapet er åpent og det ikke er moderne elementer som bryter sammenhenger i landskapet og mellom kulturminnene.

Verdivurdering – stor verdi

Figur 21 Einøvlingvatna med Snøhetta i bakgrunnen

7.4 Vurdering av forswarets installasjoner

Generell vurdering

Skytefeltet på Hjerkinns har vært Forsvarets viktigste skyte- og øvingsfelt helt siden 1920-årene. De mange forsvarsmessige installasjonene i området speiler utviklingen og betydningen av skytefeltets betydning i militærhistorisk sammenheng. Disse forsvars relaterte kulturminnene er utførlig registrert og tilstandsvurdert av Multiconsult. NIKU har derfor ikke foretatt noen detaljert gjennomgang av det enkelte anlegg. Etter NIKU's vurdering er verneinteressene i forhold til disse kulturminnene først og fremst knyttet til totaliteten av de militærhistoriske anlegg, installasjoner og levninger i området, enn i forhold til enkeltkulturminnene. Totalt sett utgjør disse kulturminnene nasjonalt sett et viktig militærhistorisk kulturlandskap, mens installasjonene som enkeltobjekter derfor vurderes å ha liten verdi som kulturminner.

Blenderingene

Alle blenderingene i området er dokumentert av Multiconsult, og de har også kommet med forslag til ulike tiltak for hver enkelt i forhold til tilbakeføringen. I forhold til kulturmiljø og kulturminner er det kulturmiljøet 2 ved Kollægret som er mest berørt av blenderinger. Innenfor dette kulturmiljøet er det anlagt et relativt stort antall av slike. I hvilken grad dette påvirker kulturmiljøets verdi er nærmere omtalt under pkt. 8.2.

Generelt er blenderingene forholdsvis lite iøynefallende, og ettersom de i mange tilfeller er bygget slik at de passer inn i terrenget. Som kulturminner vurderes de å ha liten verdi og de påvirker i liten grad verdien til kulturmiljøene.

Sprengningsbunker Svånådalen

Sprengningsbunkeren i Svånådalen er blant de yngre anlegg som vitner om Forsvaret vel 80-år lange virksomhet i området. Den ligger i tilknytning til en av Forsvarets detoneringsplasser. I tillegg ligger det en operasjonshytte omkring 100 meter nord-vest for bunkeren. Selve bunkeren ble oppført omkring 1986 og er en kraftig betongkonstruksjon. Den fungerer som beskyttelsesrom ved detonering av ammunisjon. Detoneringen styres herfra ved hjelp av et elektronisk avfyrringsanlegg. En tilsvarende sprengningsbunker finnes i Grisungedalen.

Sprengningsbunkeren i seg selv eller anlegget forøvrig, vurderes ikke som et spesielt viktig kulturminne. Den har ingen betydning for kulturmiljøet ved Svånålægret. Bunkerens solide betongkonstruksjon gjør imidlertid at et eventuelt forsøk på å fjerne den, sannsynligvis vil innebære et vesentlig større inngrep i de sårbare omgivelsene enn å lå den bli stående.

Verdivurdering – liten verdi

Figur 22 Blendering (BL16) og sprengningsbunker i Svånådalen. Foto: Multiconsult

8. Vurdering av skade-omfang av forsvarets aktiviteter

Vurderingen av omfang vil være en vurdering av hvordan, og i hvilken grad forsvarets aktiviteter har berørt kulturminnene innenfor skytefeltet. Det skilles mellom lite, middels og stort omfang.

I en tradisjonell konsekvensutredning forholder en seg til et planlagt tiltak. Da er det vanlig å skille klart mellom verdivurderinger og omfangsvurderinger. I denne sammenhengen skal det gjøres en vurdering av allerede eksisterende inngrep. Da er det vanskelig å holde verdi- og omfangsvurderingene fra hverandre. Graden av omfang på inngrepene har påvirket verdivurderingen av kulturmiljøene. Verdikartet over kulturmiljøene vil derfor også være et kart som viser graden av omfang i forhold til kulturmiljøverdiene.

Omfangsvurderingene har vi valgt å dele inn i ulike nivå:

1. Overordnet landskapsnivå
2. Kulturmiljønivå
3. Objektnivå

8.1 Overordnet landskapsnivå

Hjerkinnskytefelt ligger i et helt åpent og storskala landskap, der sporene etter menneskelig aktivitet ikke blir det dominerende i forhold til den storslagne naturen. Inngrep som i seg selv er ganske omfattende, som massetak og veier blir lite iøynefallende på dette nivået. De absorberes i større eller mindre grad av landskapet. På dette nivået kan vi derfor si at kulturminneverdiene i skytefeltet og til-liggende områder er lite berørt. De mest omfattende inngrepene er ikke i de områdene der de fleste og mest verdifulle kulturminnene befinner seg.

8.2 Kulturmiljønivå

Dette nivået er ment å beskrive hvordan inngrepene oppfattes i et menneskelig perspektiv, når en beveger seg til fots og opplever landskapet i øyehøyde. Det er dette nivået som ligger til grunn for avgrensningen av kulturmiljøene.

Det er også på dette nivået at omfanget av inngrepene oppleves som mest omfattende. Det er når en beveger seg til fots at en ser granatgropene, kjøresporene og fatter størrelsen på massetakene. Noen av kulturmiljøene er påvirket av slike inngrep, noe som bidrar til å redusere deres opplevelsesverdi og pedagogiske verdi. Vår vurdering av omfanget stemmer ikke helt overens med de vurderingene som er gjort av Multiconsult (kart nr. 5), og det er trolig fordi vurderingene er gjort med ulikt utgangspunkt. Nedenfor er omfanget i forhold til hvert enkelt kulturmiljø beskrevet.

Kulturmiljø 1 - Svånålægret

Skytefeltet har hatt liten eller ingen innvirkning på kulturmiljøet verken i form av direkte skade eller indirekte ved visuell påvirkning eller redusert opplevelsesverdi.

Lite omfang.

Kulturmiljø 2 - Kollegeret

Det er anlagt mange blenderinger nær kulturminnene. Disse har redusert verdien av området i noen grad. Fra Snøheimveien og inn til Kollægret er det anlagt skjemmende massetak og veier. Blenderingene er mest synlige fra oversiden, men går mer i ett med terrenget fra nedsiden. Massetakene er ikke spesielt synlige fra Kollegeret, men mest synlige fra veien. En rygg i terrenget nedenfor Kollegeret, i Ø skjermer for massetakene.

På grunn av moskus i området ved befaringen fikk vi ikke undersøkt om noen av kulturminnene var direkte skadet. En blindgjenger ble registrert i tuft i 1992, noe som er en potensiell fare for ødeleggelse.

Middels omfang.

Kulturmiljø 3 - Rollstadsetrene

Fra kulturmiljøet er det utsikt mot HFK-sletta i S og ringveien, samt til Haukberget. Dette er store tekniske inngrep som reduserer opplevelsesverdien til setrene. Veien inn til setertunene er lite i harmoni med miljøet, og bygningene er dårlig bevart som kulturminner.

Middels/stort omfang.

Kulturmiljø 4 – Grøndalen - Maribu

Det er en del granatgroper i varierende alder på sletta mellom Maribu og Bandbui. Hele skråningen oppover har sår og skader, forvridde metallrester og sprenglegemer finnes i ganske stort antall. I Grøndalen finnes flere granatgroper, kjørespor og massetak. Fangstgroper ved Einøvlingen og Søndre Grøna bru var skadet som følge av militær aktivitet. I hele Grøndalen er det mye erosjonsskader som dels skyldes naturlige prosesser og dels militær aktivitet. Veien er svært synlig og skjemmende med mange sår langs vegkanten. Skadene påvirker kulturmiljøet og forringer verdien av det.

Stort omfang

Kulturmiljø 5 – Grisungvatna - Einøvlingseggen

Området fremstår som tilnærmet urørt av militær aktivitet. Vi fant kun ett større sprenglegeme.

Lite omfang

Kulturmiljø 6 - Einøvlingssvatnet

Området fremstår som tilnærmet urørt av militær aktivitet. Det er svært få militære etterlatenskaper og ingen skader på kulturminner er forårsaket av militær aktivitet. De eneste moderne tekniske innretningene er demningen og en bu ved denne. Disse er imidlertid lite iøynefallende. Området ligger innenfor kategorien "Ingen tilbakeføring".

Lite omfang

8.3 Objektnivå

En tilstandsvurdering for alle kulturminnene i skytefeltet ble utført av Oppland fylkeskommune i 1992. Den konkluderte med at det er få kulturminner som er direkte skadet som følge av forsvarets aktiviteter. Listen nedenfor gir en samlet oversikt fra 1992 og 2002 over hvilke kulturminner som er observert skadet i skytefeltet. Denne oversikten framgår også av tabellen bakerst i rapporten.

ID 44000 og

ID 44001:	2 Fangstgraver ved Einøvlingen. Den ene fangstgroppen var fylt med en del jernskrap og den andre hadde skader etter skudd og kjøring.
ID 44016:	Tuft, Kollflyi, truffet av blindgjenger (1992)
ID 44019:	Tuft, Kollberget, truffet av blindgjenger (1992)
ID 44023:	Fangstgrav ved søndre Grøna bru, granatgrop innenfor 5-m sonen.
ID 44027:	Fangstinnretning, Grøndalen, skadet (1992)
ID 44034:	Fangstgrav, Bekkeslågan, skadet av skudd.
ID 44056:	Tuft, Grisungdalen, Drogen hytta, kjørespor nær tufta og truffet av granat (1992).

9. Vurdering av ulike strategier/alternativer

9.1 Standard/nivå

For alle standarder/nivåer vil det gjelde at en ved å fjerne eller restaurere inngrep kan stå i fare for å foreta nye inngrep som kan føre til at kulturminner fjernes eller skades. Dette kan utløse krav om at undersøkelsesplikten må oppfylles i henhold til Kulturminnelovens §9 og 11. Selv om skytefelt-området er relativt godt registrert for kulturminner, vil det alltid være et potensiale for at det finnes flere kulturminner som enten ikke er kjent, eller ikke er synlige, og derfor heller ikke registrert, som for eksempel steinalderlokaliteter.

Følgende strategier, som representerer en spennvidde i ressursinnsats og tid før målet kan nås, er lagt til grunn som alternativer i utredningen:

Standard/nivå 1 -

Fullstendig tilbakeføring til opprinnelig tilstand så langt praktisk mulig

Det har vært menneskelig aktivitet i området i flere tusen år som har etterlatt seg tallrike spor. Aktiviteten i skytefeltet utgjør bare en liten del av denne lange kulturhistorien. En fullstendig tilbakeføring til opprinnelig tilstand vil i sin ytterste konsekvens føre til at hele det militære kulturlandskapet fjernes, og en kan i ettertid bli oppfattet som et feilgrep. En står også i fare for å foreta nye inngrep og fjerne ikke kjente kulturminner ved valg av en slik standard.

Standard/nivå 2 -

Restaurere skjemmende spor og inngrep og fjerne installasjoner

Det kommer ikke klart frem hva som skiller nivå 1 og 2, men vi tolker det slik at tilbakeføringen vil være noe mer moderat på dette nivået, og at det vil tillates at enkelte spor og installasjoner ikke blir gjenstand for tiltak.

Å restaurere skjemmende spor og inngrep som massetak og veiskjæringer er ikke forbundet med konflikt i forhold til kulturmiljø og kulturminner dersom det ikke medfører at en må anlegge for eksempel nye veier for å transportere masser. Å fjerne eksisterende veier vil stedvis bety at en fjerner veier med kontinuitet tilbake til iallfall begynnelsen av 1800-tallet. Dette vil være ensbetydende med å fjerne kulturminner. En del av bygningene er klassifisert og vurdert som kulturminner. Det gjelder Snøheim turisthytte, Svånålægret og Rollstadsetra. Å fjerne disse vil være ensbetydende med å fjerne kulturminner.

Fjerning av bygninger og veier som ikke er klassifisert som kulturminner, som for eksempel bygningene ved Haukberget, medfører ikke konflikt i forhold til kulturminner og kulturmiljø, så fremt det ikke medfører nye inngrep i terrenget. Det samme vil gjelde alle latriner og OP-hytter. Blenderingene som finnes i ganske stort antall Ø i skytefeltet vurderer vi ikke som spesielt skjemmende inngrep i forhold til kulturminner og kulturmiljø. De er derimot bygget for ikke å være spesielt synlige i terrenget. Å fjerne slike betongkonstruksjoner kan lett medføre at det gjøres ny inngrep som i sin tur må restaureres.

Standard/nivå 3 -

Tyngre anlegg og installasjoner fjernes, deler av vegnettet beholdes. Det må da drøftes om vegene skal være allment tilgjengelige for motorisert ferdsel.

Dette er en løsning som etter vår vurdering vil være den beste. Det vil innebære en erkjennelse av at området har vært i bruk av mennesker som har satt spor etter seg over lang tid, og at noen av sporene etter virksomheten i vår tid skal få lov til å bestå. Over tid vil naturen likevel ta en del av dette tilbake av seg selv, selv om dette vil ta mange år i et så sårbart landskap.

Noen av bygningene som er i forsvarets eie er kulturminner (Snøheim, Rollstadsetra, Svånålægret). Dersom en regner all stående bygningsmasse som tyngre anlegg og installasjoner, vil vi ikke anbefale at bygninger som er klassifisert som kulturminner fjernes.

De historiske vegene bør bevares. Vegene bør ikke være allment tilgjengelig for motorisert ferdsel, men åpne for fotturer, sykling og riding. Fri motorisert ferdsel vil trolig medføre at en del av veiene må oppjusteres til bedre standard og det vil trolig bli et behov for flere parkeringsplasser. Vi vurderer det slik at økt motorisert ferdsel vil bidra til å redusere kulturmiljøenes autenticitet og opplevelsesverdi.

9.2 Prioritering i tid og sted

I forhold til kulturmiljø og kulturminner er ikke disse momentene spesielt relevant å diskutere, bortsett fra at en langsom tilbakeføring vil være mer skånsom også for kulturmiljø og kulturminner. Dels fordi naturen av seg selv da vil få en økt sjanse til å føre noen områder tilbake, og dels fordi en vil få større rom til å planlegge godt og undersøke eventuelle konsekvenser for kulturmiljø og kulturminner på et mer detaljert nivå.

9.3 Tilrettelegging for reise og friluftsliv

Følgende scenarier skal diskuteres:

1. Ingen spesiell tilrettelegging; vegene sanert eller stengt for motorisert ferdsel.
2. Som alternativ 1, men det merkes sti fra Hjerkinnskytefelt til Snøheim/Snøhetta.
3. Vegen fra Hjerkinnskytefelt til Stridåi, alternativt Snøheim, opprettholdes og kan nyttes til riding og sykling og vandring.
4. Som alternativ 3, men vegen kan i tillegg brukes til organisert kjøring (transport av turister) alternativt være åpen for bilkjøring i perioden 1.juli – 1. oktober.
5. Spesiell vurdering av kjørbare adkomst til Rollstadsetrene.
6. Spesiell vurdering av mulig atkomst til Grisungvatna og Grøndalen.
7. Vurdering av nye merkede ruter for vandring og ridning

Det har siden begynnelsen av 1800-tallet, og trolig enda tidligere, vært veier til Snøhetta, Rollstadsetrene, Grisungvatna og gjennom Grøndalen. Det er derfor ikke i konflikt med kulturminne-interessene at disse veiene fortsetter å bestå og blir brukt. I tilknytning til veiene og stiene kunne det gjøres en tilrettelegging i form av restaurering, skilting og merking ved enkelte kulturmiljøer/kulturminner.

Vi vurderer at allmenn motorisert ferdsel ikke er noen forutsetning for at veiene kan bestå, men mener at noen av veiene kan være åpen for nyttetransport og organisert kjøring. Vi vurderer alternativ 3 og 4 som mest aktuelle for tilrettelegging.

Tabell over kulturminnene i planområdet

Id	Antall	Registrert	Datering	Kulturminne	Stedsnavn	Feltbefaring
40098	5	01.01.1979	uviss	Bogastelle	Buahøin	Ikke befart
40099	1	01.01.1979	steinalder	Funnsted	Grøndalen	Befart
40097	1	01.01.1979	uviss	Bu	Grøndalen Kupulbua	Ikke befart
40096	1	01.01.1979	uviss	Mur	Einøvlingen	Ikke befart
40126	2	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Knausan	Ikke befart
40127	1	01.01.1979	uviss	Tuft	Grisunghøi	Ikke befart
40125	1	01.01.1979	uviss	Tuft	Sandvatn	Ikke befart
40124	2	01.01.1979	uviss	Nausttuft	Grisungvatn	Ikke befart
40123	1	01.01.1979	steinalder	Boplass	Simontjørn	Ikke befart
40120	1	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Buahøin	Befart
40121	2	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Buahøin	Befart
40122	1	01.01.1979	steinalder	Boplass	Simontjørn	Befart
40119	1	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Buahøin	Befart
40115	2	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Storslågan	Befart
40100	2	01.01.1979	uviss	Bogastelle	Skredalegeret	Ikke befart
40101	1	01.01.1979	uviss	Tuft	Skredalegeret	Ikke befart
40102	1	01.01.1979	uviss	Tuft	Skredalegeret	Ikke befart
40103	1	01.01.1979	uviss	Mur	Skredalegeret	Ikke befart
40104	1	01.01.1979	uviss	Tuft	Skredalegeret	Ikke befart
40105	1	01.01.1979	uviss	Tuft	Skredalegeret	Ikke befart
40106	1	01.01.1979	uviss	Tuft	Skredalegeret	Ikke befart
40107	1	01.01.1979		Bro	Skredalegeret	Ikke befart
40116	1	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Buahøin	Befart
40117	2	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Buahøin	Befart
40118	1	01.01.1979	uviss	Mur	Buahøin	Befart
40113	2	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Storslågan	Befart
40114	5	01.01.1979	uviss	Bogastelle	Storslågan	Befart
40111	1	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Storslågan	Befart
40112	1	01.01.1979	uviss	Fangstgrav	Storslågan	Befart
40093	1	01.01.1979	etterreformatorsk	Tuft	Bandranden Bandbua	Ikke befart
208	1	01.07.1992	nyere tid	Hytte	Einløvingsvatnet	Befart
209	1	01.07.1992	nyere tid	Hytte	Einløvingsvatnet	Befart
2021	1	01.07.1992	nyere tid	Uthus	Øvre Rollstadsæter	Befart
2022	1	01.07.1992	nyere tid	Sel	Øvre Rollstadsæter	Befart
2023	1	01.07.1992	nyere tid	Sel	Øvre Rollstadsæter	Befart
2028	1	01.07.1992	nyere tid	Uthus	Vesllie	Befart
2029	1	01.07.1992	nyere tid	Sel	Vesllie	Befart
2071	1			Stående bygning	Svånålægeret	Befart
2072	1			Stående bygning	Svånålægeret	Befart
2073	1			Stående bygning	Svånålægeret	Befart
44000	1	01.07.1992	jernalder – middelalder	Fangstgrav	Nordre Einøvlingen	Befart, skadet
44001	1	01.07.1992	jernalder – middelalder	Fangstgrav	Nordre Einøvlingen	Befart, skadet
44002	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Maribu	Ikke gjenfunnet
44003	1	01.07.1992	nyere tid	Bu	Bandranden	Ikke befart
44004			nyere tid	Tuft	Bandranden	Ikke befart
44005	1	01.07.1992	nyere tid	Bu		Befart

Id	Ant all	Registrert	Datering	Kulturminne	Stedsnavn	Feltbefaring
44006	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Svartberglegeret	Ikke gjenfunnet
44007	2	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Snøheim	Befart
44008	1	01.07.1992	nyere tid	Røys, utsiktstårn	Snøheim	Befart
44009	1	01.07.1992	jernalder – middelalder	Fangstgrav	Einøvlingkollen	Befart, NINA
44010	1	01.07.1992	jernalder – middelalder	Fangstgrav	Einøvlingkollen	Befart, NINA
44011	2	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Svånålegeret	Befart
44012	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Svånålegeret	Befart
44013	2	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Svånålegeret	Befart
44014	1	01.07.1992	nyere tid	Steinbu	Haukberget	Ikke befart
44015	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Kollflyii	Ikke befart
44016	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Kollflyii	Ikke befart. Blindgjenger 1992
44017	3	01.07.1992	jernalder – middelalder	Fangstgrop	Kollberget	Befart
44018	1	01.07.1992	jernalder – middelalder	Bogastelle	Kollberget	Befart
44019	2	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Kollberget	Befart, Blindgjenger 1992
44020	1	01.07.1992	nyere tid	Glimmerbrudd	Kollberget	Befart
44022	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Grøndalen	Ikke befart
44023	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Nedre Grøna	Befart, skadet
44024	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Nedre Grøna	Befart
44025	1	01.07.1992	nyere tid	Steinbu	Nedre Grøna Bru	Befart
44026	5	01.07.1992	førreformatorisk	Bogastelle		Ikke befart
44027	1	01.07.1992	uviss	Fangstinnretning		Ikke befart, skadet 1992
44028	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav		Befart
44029	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav, Tuft	Buahøin	Befart
44030	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Buahøin	Befart
44031	3	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav		Befart
44032	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Buahøin	Befart
44033	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Buahøin	Befart
44034	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Bekkeslågan	Befart, skadet
44035	5	01.07.1992	førreformatorisk	Bogastelle	Bekkeslågan	Ikke gjenfunnet
44036	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav		Befart
44037	3	01.07.1992	jernalder - middelalder	Bogastelle	Storslågen	Befart
44038	5	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav		Befart
44039	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav		Ikke gjenfunnet
44040	3	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav		Befart, NINA
44041	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Einøvlingen	Befart, NINA
44042	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Bogastelle	Einøvlingen	Befart, NINA

Id	Antall	Registrert	Datering	Kulturminne	Stedsnavn	Feltbefaring
44043	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Bekkeslågan	Befart, NINA
44044	2	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Revgrendranden	Befart, NINA
44045	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Grisungdalen	Ikke befart
44046	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Einøvlingshøisadelen	Befart
44047	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Einøvlingshøisadelen	Ikke gjenfunnet
44048	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Einøvlingshøisadelen	Ikke gjenfunnet
44049	3	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav	Einøvlingshøisadelen	Ikke gjenfunnet
44050	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Einøvlingsvatnet	Befart
44051	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Einøvlingsvatnet	Befart
44052	1	01.07.1992	nyere tid	Bogastelle	Einøvlingsvatnet	Befart, NINA
44053	1	01.07.1992	uvisst	Funnsted, 5 pilspisser		
44054	3	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrav		Befart, NINA
44055	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Vålåsjøhøi	Ikke Befart
44056	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Grisungdalen, Drogenhytta	Ikke befart, skadet 1992
44057	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Rollstadsæter	Befart
44058	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrop	Rollstadsætra	Befart
44059	1	01.07.1992	jernalder - middelalder	Fangstgrop	Rollstadsætra	Befart
44060	1	01.07.1992	nyere tid	Gjerde	Øvre Rollstadsæter	Befart
44061	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Øvre Rollstadsæter	Befart
44062	1	01.07.1992	nyere tid	Tuft	Vesllie	Befart

Litteratur og kilder

- Barth, Edvard K. 1977
Anlegg for massefangst av rein i Rondaneområdet. *Norsk Skogbruksmuseums Årbok 8*: 9-74.
- Barth, Edvard K. 1996
Fangstanlegg for rein, gammel virksomhet og tradisjon i Rondane. NINA.NIKU Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning, Trondheim.
- Binns, Kari Støren 1999
"Den intensive reinnomadismens plass i den generelle Røroshistorien". I Daugstad, Karoline et.al: *Bergverksbyens omland. Om ressursbruk, vern, kultur og natur i Rørosområdet*. NIKU, Temahefte 29. Trondheim 1999.
- Biong, Henrik 1952
"Reinheim". I *Byggekunst* nr. 1.1952, s. 14.
- Biong, Henrik 1952
"Nye Reinheim". I *Den norske turistforenings årbok 1952*, s. 195.
- Bretten, Simen 1990
Dovrefjell nasjonalpark og Kongsvoll Fjeldstue. Red. Jon Arne Sæter. Skipnes offsettrykkeri, Trondheim
- Fjellheim, Sverre 2001
Fra fangstbasert til samisk reindrift i Rørostraktene. Nord-Trøndelag historielag. *Årbok for 2001*. Steinkjer
- Fylkesdelplan. Dovrefjellområdet. Møre- og Romsdal, Sør-Trøndelag, Hedmark og Oppland fylkeskommuner. Høringsutkast 1998.
- Hage, Endre og Hole, Runar 2001
Registrering av fangstgroper på Dovrefjell. *Foreløpig rapport i forbindelse med NINA.NIKU-prosjektet "Fangstrelaterte kulturminner i fjellet tilknyttet villrein - variabel ressurstilgang og sårbarhet i det alpine økosystemet"*.
- Horgen, Bjørn Caspar, 1998
Fagrappport kulturminne og kulturlandskap. Grunnlagsrapport for fylkesplan- og verneplanprosessane i Dovrefjellområdet.
- Hydle, Halvdan, 1953
"Da nye Reinheim ble innviet". I *Den norske turistforenings årbok 1953*, s. 215.
- Høigård Hofseth, Ellen 1981
Kulturminner i Joravassdraget, Oppland. Verneplan for vassdrag. 10 års vernede vassdrag. *UO Varia 6*, Oslo
- Jerpåsen, G., Sollund, M-L, Widgren, M. 1997
Historiske kart og kulturminnevern. En metode for landskapsanalyse. *NIKU fagrappport 003*.
- Jordhøy, Per 2001

Snøhettareinen. Snøhetta forlag. Lesja.

Larsen, Jan Henning 1980

Registreringer for økonomisk kartverk, Dovre kommune. Fornminnebasen, NINA.NIKU.

Løchen, Edvard 1948

"Ved 80-års jubileet". I Den norske turistforenings årbok 1948, s. 1.

Mikkelsen, Egil 1981

Kulturminner i Grimsavassdraget, Hedmark-Oppland. Verneplan for vassdrag. 10 års vernede vassdrag. *UO Varia* 5, Oslo.

Mikkelsen, Egil 1994

Fangstprodukter i vikingtidens og middelalderens økonomi. Organiseringen av massefangst av villrein i Dovre. *Universitetets oldsaksamlings Skrifter Ny rekke Nr 18*.

Mølmen, Øystein 1978

Villreinen i Snøhettaområdet. Utg. Direktoratet for vilt- og ferskvannsfisk.

Mølmen, Øystein 1982

Den gamle elgfangsten i Dovre. Utg. Dovre kulturstyre.

Mølmen, Øystein 1986

Jakt og fangst i Lesja. Frå dyregrav til gevær. Utg. Lesja kommune.

Sletbak, Nils 1977

Fjellstuene på Dovrefjell. Utg. Det Norske Samlaget.

Walhovd U.B., og Johnsen E.I., 1991:

Registreringer for økonomisk kartverk, Dovre kommune. Fornminnebasen, NINA.NIKU.

Weber, Birthe 1986

Vesle Hjerkinns - en fjellgård(?) med mange ben å stå på. *Viking XLIX-1985/86*.

Weber, Birthe 1988:

I pilegrimenes spor. *Spor, 5. hefte 1988/1. Universitetet i Trondheim*.

Aasaaren, Anne Marit 1992

Nyere tids kulturminner. I: Hjerkinnskytefelt. Registrering av fornminner og nyere tids kulturminner v/ Tom Haraldsen. Utg. Oppland fylkeskommune.

Upublisert materiale

Antikvarisk arkiv, Riksantikvaren.

Annet

Riksantikvarens utklippsarkiv.

Informanter

Endre Hage, Lesja

Jon Bonsak, Dombås.

Tor Einbu